

TAAPELI

KYMENLAAKSON MUSEON TIEDOTUSLEHTI 2014

GÖRAN HONGELL
KARHULAN
LASITEHTAAN
MUOTOILIJANA

KÄYMÄLÄTUNKIOTA
KAIVAMASSA:
ARKEOLOGISIA
LÖYDÖKSIÄ
VIEMÄRÖINTI-
TYÖMAALTA

Antero Kekkonen arvioi Rakennetun rannan

T

TÄSSÄ TAAPELISSA

<p>3 PÄÄKIRJOITUS
Käymäläjätettä ja kristallia
Vesa Alén</p> <p>4 GÖRAN HONGELL KARHULAN LASITEHTAAN
MUOTOILIJANA
Viivi Alajuuma</p> <p>9 KAPIORYIJYN PUNAISESTA NUKASTA
VELLAMO-RYIJYN SINIVIHREISIIN RAITOIHIN
– RYIJYJÄ KYMENLAAKSOSTA
Jaana Kataja</p> <p>12 ERÄÄN MUSEON ELINKAARI
Vesa Alén</p> <p>15 KOTKAN MAHTAVAT DRUŽININIT
Galina Vangonen</p> <p>19 LAAJAKULMA – VÄLÄHDYKSIÄ
KYMENLAAKSON MUSEON KUVA-ARKISTOSTA
Tiet ja työt
Elvi Ikonen</p> | <p>24 RÖYKKIÖT, RÄYSTÄSLAUDAT JA NUTIKAT
– MAAKUNNALLISTA YHTEISTYÖTÄ
KYMENLAAKSOSSA
Marja Salmijärvi</p> <p>28 KÄYMÄLÄTUNKIOTA KAIVAMASSA:
ARKEOLOGISIA LÖYDÖKSIÄ
VIEMÄRÖINTITYÖMAALTA
Marita Kykyri</p> <p>34 TATTARIA JA HIRSSIÄ SOTILAIKEN
RUOKANA 1790-LUVUN RUOTSINSALMEN
MERILINNOITUKSESSA
Mia Lempiäinen-Avci</p> <p>38 VIISAUTTA VIIDESSÄ OSASSA
Antero Kekkonen</p> <p>42 SÄLEITÄ</p> <p>44 T. AAPELI JAARITTELEE
Palautetta museoasiakkailta</p> <p>45 NÄYTTELYT JA TAPAHTUMAT</p> |
|--|--|

Näkin mökki tulipalon tarvelemänä 27.9.2013.

Sivu: 13

FAKTA

Taapelointi on vanha sahatavaran kuivaamiseen käytetty menetelmä. Siinä tuore, määrämittäiseksi sahattu puuaines ladotaan ristikkäin nelikulmaiseksi rakennelmaksi. Väliin varmistavat ilman kiertämisen. Valmiin taapelin päälle rakennetaan vielä katos. Sahojen taapelit saattoivat olla parhaimmillaan useiden metrien korkuisia. Taapelointi tehtiin miestyövoimalla.

TAAPELIN TEKIJÄT:

Taapeli on kerran vuodessa ilmestyvä Kymenlaakson museon tiedotuslehti.

Päätoimittaja: Marja Salmijärvi
Toimituskunta: Vesa Alén, Maarit Laitala
Graafinen ilme: Nitro ID
Taitto: Tuuli Koivisto, Tandem Graphics
Julkaisija: Kymenlaakson museo
 ISSN 2324-0393

PÄÄKIRJOITUS

KÄYMÄLÄJÄTETTÄ JA KRISTALLIA

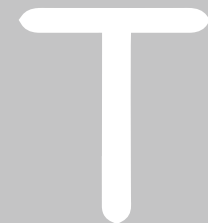
Monipuolisuus. Tuo sana ehkä parhaimmin kuvaa Kymenlaakson museon kaltaisen keskisuuren kulttuurihistoriallisen museon toimintaa. Työntekijän päivä voi sisältää esimerkiksi valokuvausta studio-olosuhteissa, pikaisen käynnin asiakkaan kodissa tutustumassa museolle tarjolla olevaan aineistoon, raskaiden huonekalujen siirtelyä ja kirjoitustyötä. Vastaavasti museo dokumentoi arkeologisia kerroksia, kerää kokoelmiinsa valokuvia niin arjesta kuin juhlastakin, antaa rakensuojeleluun liittyviä lausuntoja, järjestää työpajoja koululaisille, tallentaa esinekokoelmiinsa kaikkea höyryveturista kristallilasipokaaleihin, virkistää dementiaa potevien arkea palvelutaloissa kiertävillä muistelu-laukuilla, konservoi esineitä, koordinoi maakunnan paikallismuseoiden toimintaa, julkaisee kirjoja ja tekee näyttelyitä kaikista aiheista maan ja taivaan välillä. Esimerkiksi.

Taapelissa aiheiden kirjo koettaa heijastaa tätä museon laajaa toimintakenttää. Peräti kaksi artikkelia kertoo, miten arkeologisin menetelmin saadaan menneisyydestä sellaista tietoa, jota ei kirjallisista lähteistä löydy. Joskus voi olla yllätys, mikä elämän inhimillisistä ponnistuksista jättää pysyvimmän jäljen.

Esteettisempää laitaa museomailmasta taas edustavat artikkelit kymenlaaksolaisista ryijyistä ja Göran Hongellin työstä Karhulan lasitehtaassa. Varsin ajankohtainen on artikkeli Družininin kauppiassuvun vaikutuksesta Kotkassa, olivathan he tekemisissä Aleksanteri III:n, kevään vaihtuvan näyttelyn päähenkilömme, kanssa. Taapelista löytyvät myös museon ajankohtaiset kuulumiset. Toimituskunta toivottaa antoisia lukuhetkiä!

Vesa Alén
Intendentti

*”Joskus voi olla yllätys,
mikä elämän inhimillisistä
ponnistuksista jättää
pysyvimmän jäljen.”*

GÖRAN HONGELL KARHULAN LASITEHTAAN MUOTOILIJANA

Kapteeni William Ruth perusti Karhulan sahan yhteyteen lasitehtaan vuonna 1889. Ruthin perustamaan tehdaskokonaisuuteen kuuluivat myös konepaja, puuvillatehdas, tiilitehdas ja puuhiomo.² Vuonna 1915, William Ruthin kuoleman jälkeen, A. Ahlström Osakeyhtiö osti tehdasryppään. Karhulan lasitehdas oli tuolloin yksi Suomen suurimpia. Ahlströmin perheyhtiö sai lisää jalansijaa suomalaisessa lasiteollisuudessa hankittuaan omistukseensa myös Iittalan lasitehdas Oy:n vuonna 1917.³

Koristetaiteilijat, arkkitehdit, sisustusarkkitehdit, taiteilijat ja huonekalupiirtäjät eli niin sanotut muodon ammattilaiset hivuttautuivat suomalaiseen lasiteollisuuteen suunnittelukilpailuiden kautta 1920- ja 1930-luvulla. Siihen asti suomalaiset lasitehtaat olivat kopioineet tuotteidensa mallit muista eurooppalaisista lasitehtaista. Tutkittiin kilpailevien tehtaiden kuvastoja ja tilattiin puristelasimuotteja mm. Saksasta.⁴ Lasin tekijät elivät tyypillisesti kiertävää elämää työskennellen eripituisia aikoja tehtailla ympäri Eurooppaa. Suomesa oltiin pitkään ulkomaisten lasiammattilaisten varassa ja puhaltajien, hiojien sekä muottimestareiden mukana esineiden mallit kulkeutuivat uusille työpaikoille. Työntekijöitä tuli Suomeen etenkin Venäjältä ja Saksasta. Kun suomalaiset »

Göran Hongell oli ensimmäinen muotoilija, joka palkattiin vakituisesti lasiteollisuuden palvelukseen Suomessa. Hän aloitti työt Karhulan lasitehtaalla vuonna 1933 nimikkeellä "taiteellinen neuvonantaja".¹ Hongell ei ole kaikkein tunnetuimpia nimiä suomalaisessa muotoilukentässä, mutta hän on lunastanut paikkansa lasimuotoilun pioneerinä.

Viivi Alajuuma

Viivi Alajuuma opiskelee taidehistoriaa Jyväskylän yliopistossa ja työstää gradua Karhulan lasista. Hän on myös työskennellyt Kymenlaakson museossa Karhulan lasimuseon esinekokoelman luettelointiprojektissa.

Malja 9698 vuodelta 1935 on happohimmennettyä merivihreää kristallia. Maljaan on kaiverrettu miehen profiili. Pohjassa on signeeraus Karhula G. H. 1935.

Kuva: Päivi Laanti, Kymenlaakson museo

Maljakko 9634 / 3031 kuului Yhdysvaltojen vientimallistoon. Maljakkoa koristeltiin erilaisilla hionnoilla. Tyttö ja poika -aiheisen hionnan on tehnyt Jalmari Lehto.

Kuva: Päivi Laanti, Kymenlaakson museo

alkoivat oppia lasinvalmistuksen saloja, kotimaisten ammattimiesten määrä lähti kasvuun.

MUOTOILIJA KARHULAN LASITEHTAALLE SUUNNITTELUKILPAILUN SIIVELLÄ

Ensimmäinen lasinsuunnittelukilpailu Karhulassa järjestettiin vuonna 1932. Kilpailun tavoite oli löytää uusia malleja lasituotantoon ja olla osaltaan nostamassa Karhulan lasitehdas ylös talousvaikeuksista. Kilpailuun tuli yhteensä reilu sata ehdotusta, jotka jakautuivat eri sarjojen kesken. Ehdotuksia saattoi lähettää juoma-astiastoista, puristelasiastioista, kampauspöydän tarpeistosta ja taidelasista. Tuomaristo kiinnitti eniten huomiota yksinkertaisiin, moderneihin malleihin. Kilpailuun ottivat laajasti osaa eri alojen ammattilaiset. Ehdotuksia lähettivät mm. arkkitehdit Alvar ja Aino Aalto, taiteilijat Arttu Brummer ja Yrjö Rosola, koriste- taiteilijat Göran Hongell ja Elmar Granlund sekä huonekalupiirtäjät ja sisustusarkkitehdit Evert Toivonen, Lisa Johansson-Pape ja Antti Salmenlinna. Göran Hongell osallistui taidelasisarjaan kala-aiheisella koristehiotulla maljakolla nimeltä *Congorilla*, joka voitti kolmannen palkinnon⁵. Kilpailun jälkeen Hongell palkattiin Karhulan lasitehtaalle taiteelliseksi neuvonantajaksi. Ensin hän työskenteli Karhulassa kahtena päivänä kuukaudessa ja vuonna 1940 hänet nimitettiin lasitehtaan vakituiseksi suunnittelijaksi⁶.

Göran Hongell syntyi Helsingissä 6.9.1902. Hänen isänsä oli satamien ja siltojen rakentamiseen erikoistunut rakennusmestari. Hongell opiskeli Taideteollisuuskeskuskoulussa (Taideteollisen korkeakoulun edeltäjässä)

ja valmistui koristemaalariksi vuonna 1922. Koristemaalarin ammattikuva oli tuolloin monipuolinen. Hän saattoi suunnitella esimerkiksi mainoksia, koriste-esineitä, huonekaluja, tekstiilejä ja seinämaalauksia. Koristemaalarit olivat teollisten muotoilijoiden edeltäjiä, vaikka he pääsääntöisesti toimivatkin taidekasityön parissa. Koulutuksen yksi tavoite oli tuottaa suunnittelijoita myös teollisuuden palvelukseen, mutta käytännössä harva sinne kuitenkaan työllistyi. Yritykset kopioivat tuotteidensa mallit ulkomaisilta valmistajilta pitkälle 1950-luvulle.⁷

Göran Hongellista tuli omana aikanaan tunnettu suunnittelija, vaikka nykypäivänä hänen nimensä harvemmin nousee esiin. Hongell toimi aktiivisesti Koristetaiteilijain liitto Ornamossa ja osallistui monipuolisesti erilaisiin suunnittelukilpailuihin. Vuosina 1927–1935 Hongell opetti koristemaalausta Taideteollisuuskeskuskoulussa. Suunnittelukilpailuihin Hongell osallistui sekä omissa nimissään että yhdessä yhtiökumppaninsa Gunnar Forströmin kanssa. He perustivat vuonna 1927 yrityksen nimeltä Hongell & Forström måleriaffär. Hongell vastasi seinä- ja kattomaalauksista, Forström oli erikoistunut lasimaalauksiin. Heidän toimeksiantojaan olivat mm. Noormarkun kirkon (1933) maalaukset sekä Suomen osaston koristemaalaukset ja kartat Barcelonan maailmannäyttelyssä vuonna 1929. Hongell suunnitteli Noormarkun kirkkoon myös kastemaljan.⁸

MONIPUOLINEN OSAAJA

Hongell asui Helsingissä, mutta työ lasitehtaalla edellytti oleskelua Karhulassa muutamia päiviä kuukaudessa. Työnantaja maksoi junamatkat toisessa luokassa ja tarjosi ylläpidon Karhulassa. Hongell oli ilmeisen >>

”Tyyllillisesti ja ideologisesti Göran Hongell voidaan lukea funktionalisteihin.”

innostunut lasin valmistuksesta. Puhaltajamestari Hugo Raskin mukaan Hongell teki tiivistä yhteistyötä puhaltajien kanssa ja suorastaan ”asui lasihytissä” tehtaalla ollessaan. Toisaalta taitava lasin suunnittelu edellytti perehtymistä sen valmistukseen.⁹ Göran Hongellin tehtäviin Karhulan lasitehtaalla kuului uusien lasimallien suunnittelu, tilaustyöt (esimerkiksi kaiverretut lahjaesineet), muiden suunnittelijoiden töiden muokkaaminen teolliseen valmistukseen soveltuviksi sekä Ahlströmin messuosastojen suunnittelu. Hän myös valvoi, että muiden muotoilijoiden suunnittelemat työt valmistettiin suunnitelmien mukaan.¹⁰

Ensimmäisinä vuosinaan Hongell suunnitteli paljon koristekaiverrettuja maljakoita ja hiottua kristallia. 1930-luvun lopulla Karhula alkoi viedä kristallimaljakoita Yhdysvaltoihin. Hongell suunnitteli maljakot, joista osa koristeltiin erilaisin nk. *Lehto*-kaiverruksin. *Lehto*-kaiverrus sai nimensä Karhulassa työskennelleen Jalmari Lehto -nimisen hiojan mukaan. Hiontamalleja suunnittelivat todennäköisesti Hongellin lisäksi myös hiojat. Sota kuitenkin keskeytti viennin ja sodan jälkeen loput maljakot myytiin kotimaassa.¹¹

Verrattuna moniin muihin tunnettuihin lasisuunnittelijoihin Hongellin tehtävät olivat tarkasti rajatut. Hänen täytyi ottaa huomioon valmistustekniset asiat ja -kustannukset sekä myyntihinta. Muotoilijat, jotka eivät vakituisesti olleet lasiteollisuuden palveluksessa, saivat vapaammat kädet suunnittelussaan ja esineet olivat usein arvokasta taidelasia,

jota hyödynnettiin valmistajan tuotannon markkinoinnissa.¹²

Tyyllillisesti ja ideologisesti Göran Hongell voidaan lukea funktionalisteihin. Hongell ei koskaan kirjoittanut muotoilufilosofiastaan, mutta hänen tiedetään tehneen yhteistyötä ajan aktiivisten funktionalistien, kuten Alvar Aallon ja Nils-Gustav Hahlin kanssa. Esimerkiksi pelkistetyissä hioutuissa maljakoissa voi aistia funktionalismin henkeä. Hongell sai myös paljon ideoita ruotsalaisesta lasimuotoilusta, joka seurasi tiiviisti Keski-Euroopan suuntauksia.¹³

TYÖNKUVA MUUTTUU

1940-luvun loppupuolella A. Ahlström Osakeyhtiö toteutti työn jaon Karhulan ja Iittalan lasitehtaiden välillä. Karhulaan päätettiin keskittää teollinen lasinvalmistus, johon lukeutui pakkaus- ja puristelasi. Iittalaan siirrettiin kaikki puhallettavan lasin tuotanto. Muutos vaikutti myös Hongellin työhön Karhulassa ja 1940-luvulla hänen päätyönään oli puristetun lasin ja pakkauslasin suunnittelu.¹⁴ Vuosina 1937–1938 syntyivät puristelasisarjat *Silko*, *Maininki* ja *Säde*. Kaikkien kolmen sarjan tuotanto jatkui Karhulassa 1950-luvulle saakka ja vielä 1960-luvun alussa joitakin *Säde*-sarjan osia valmistettiin Iittalassa.

Ajan käyttölasista järjestettiin näyttely Artekissa vuonna 1951. Paljon huomiota saaneen näyttelyn tavoite oli esitellä kodin käyttöesineiden ideaalia, jonka mukaan

Fasettihiottu maljakko *GH-3* edustaa Hongellin tuotannossa pelkistettyä tyylikkyyttä. Maljakko on vuodelta 1940. *GH-3*-maljakoiden tuotantoa jatkettiin Iittalassa. Maljakoita myös koristeltiin kaiverruksin.

Kuva: Viivi Alajuoma, Kymenlaakson museo

esineiden tuli olla kauniita, käytännöllisiä ja edullisia. Suurin osa esineistä oli Göran Hongellin suunnittelemia ja näyttelyä pidetäänkin Hongellin ainoana yksityisnäyttelynä.¹⁵ Hongellin 1950-luvun tuotannosta tunnetuin on *Aarne*-lasisto, joka sai kultamitalin Milanon triennaalissa vuonna 1954.

Göran Hongell nimitettiin Ahlströmin konsernin taiteelliseksi johtajaksi vuonna 1954. Tarkkaa tietoa Hongellin toimenkuvasta nimityksen jälkeen ei ole, mutta lasin suunnittelutehtävät vähenivät ja siirtyivät pitkälti Tapio Wirkkalan vastuulle. Hongell piirsi muutamia

tilaustöitä ennen jäämistään sairaaläläkkeelle 1957. Göran Hongell kuoli 27.7.1973. Karhulan lasimuseossa järjestettiin Hongellin muistonäyttely seuraavana vuonna.¹⁷

GÖRAN HONGELLIN PERINTÖ

Lasimuotoilun historiaa on kirjoitettu pitkälti taidelasia suunnitelleiden "tähtimuotoilijoiden" kautta. Wirkkala, Aalto, Franck, Nyman ja kumppanit rakensivat suomalaisten itsetuntoa sotien jälkeisessä niukkuudessa. Göran Hongell oli tuottelias ja aktiivinen työssään, mutta hänen nimeään ei käytetty lasituotteiden mainonnassa, eikä hän osallistunut julkiseen muotoilukeskusteluun. Hongell oli käytännönläheinen lasin suunnittelija, jota sitoivat työnantajan odotukset ja vaatimukset. Hänen suunnittelemansa esineet olivat muodoiltaan hyvin perinteisiä. Eivät veistoksellisia, kuten esimerkiksi monet Wirkkalan tai Nymanin työt, vaan yksinkertaisia maljoja ja maljakoita hiottuina ja usein kansaan vetoavin kuva-aihein kaiverrettuina.

Hongellin luomiskausi alkoi jo hiipua 1950-luvulla ja nuoremmat suunnittelijat riensivät ohi. Göran Hongell työskenteli aikana, johon osui suomalaisen teollisuuden murros 1800-luvun omavaraisesta, pitkälti käsityöhön ja monipuoliseen tuotevalikoimaan perustuvasta valmistuksesta kohti yhä tehokkaampaa tuotantoa, jonka edellytyksenä on erikoistuminen ja työn rationalisointi. Hongell oli merkittävä teollisen muotoilun kehittäjä, joka työllään Karhulan lasitehtaassa raivasi tietä nuoremman polven lasinsuunnittelijoille sekä suomalaisten kansainväliselle maineelle innovatiivisena ja modernina lasin tuotantomaana. **T**

Hongell suunnitteli Aarne-lasiston vuosina 1949–1950. Alun perin lasistoon kuului ryyppylasi, olutlasi, cocktaillasi ja viinilasi. Vuonna 1960 Hongell piirsi sarjaan vielä viskilasin.¹⁶ Nykyisin myydään myös punaviinilasia, samppanjalasia sekä kaadinta.

Kuva: Päivi Laanti, Kymenlaakson museo

*"Hänen suunnittelemansa esineet
olivat muodoiltaan hyvin perinteisiä."*

LÄHTEET

Ahtokari, Reijo: Karhulan tehtaas 100 vuotta. Varkaus, 1974.

Koivisto, Kaisa: Kärpäsennyttäjistä juomalaseihin, viinikannuista sitruunanpuristimiin. Teoksessa Sata vuotta Karhulan lasia. Lasitutkimuksia, glassresearch V. Suomen lasimuseon tutkimusjulkaisu. Vammala, 1989.

Koivisto, Kaisa: Parrunpätkestä kevytpulloihin. Teoksessa Sata vuotta Karhulan lasia. Lasitutkimuksia, glassresearch V. Suomen lasimuseon tutkimusjulkaisu. Vammala, 1989.

Koivisto, Kaisa: Göran Hongell, lasimuotoilija. Artikkeliluonnos, 1998. Karhulan lasikokoelman arkistomateriaali. Kymenlaakson museo. Artikkelit on julkaistu: Göran Hongell, the Finnish Glass Designer. Julkaisussa Scandinavian Journal of Design History, Volume 9, 1999. Rhodos International Science and Art Publishers. Copenhagen, 1999.

Koivisto, Kaisa: Kolme tarinaa lasista. Lasitutkimuksia, glassresearch XIII. Suomen lasimuseon tutkimusjulkaisu. Vammala, 2001.

Laurén, Uta: Kristallia – hyvän muotoilun ja korkeatasoisen käsityön yhdistelmä. Teoksessa Kristalli! Suomalaisen kristallin tarina. Lasitutkimuksia, glassresearch XII. Suomen lasimuseon tutkimusjulkaisu. Hämeenlinna, 1999.

Nyholm, Inkeri: Göran Hongellin lasiesineistöä. Teoksessa Sata vuotta Karhulan lasia. Lasitutkimuksia, glassresearch V. Suomen lasimuseon tutkimusjulkaisu. Vammala, 1989.

Nyholm, Inkeri: Lasimuotoilun vaiheita Karhulassa. Teoksessa Sata vuotta Karhulan lasia. Lasitutkimuksia, glassresearch V. Suomen lasimuseon tutkimusjulkaisu. Vammala, 1989.

Saarinen, Juhani: Kaupungin kehitys teollisuuden kasvusta tietoyhteiskunnan aikaan. Teoksessa Kymistä Kotkaan, osa II. Porvoo, 2002.

¹ Koivisto 2001: 32.

² Koivisto 1989: 4.

³ Ahtokari 1974: 25; Saarinen 2002: 134-135.

⁴ Koivisto 1989: 27.

⁵ Koivisto 2001: 34.

⁶ Laurén 1999: 46.

⁷ Koivisto 1998: 1.

⁸ Koivisto 1998: 2.

⁹ Koivisto 2001: 32.

¹⁰ Koivisto 2001: 32; Koivisto 1998: 4.

¹¹ Koivisto 1998: 4; Nyholm 1989: 82, 151.

¹² Koivisto 1998: 5-6.

¹³ Koivisto 1998: 4.

¹⁴ Koivisto 1998: 4-5.

¹⁵ Koivisto 1998: 6.

¹⁶ Nyholm 1989: 180.

¹⁷ Koivisto 1998: 7.

KAPIORYIJYN PUNAISESTA NUKASTA VELLAMO-RYIJYN SINIVIHREISIIN RAITOIHIN – RYIJYJÄ KYMENLAAKSOSTA

Ryijyn historia juontaa juurensa jo keskiajalle, jolloin nukitetuista tekstiileistä tuli turkisten kaltainen lämmittävä peite. Ryijyjä käytettiin 1900-luvun alkuun saakka ensisijaisesti peitteinä. Suomen käsityön ystävät aloittivat 1900-luvun alussa ryijybuumin, jonka lähtökohtana oli U.T. Sireliuksen koostama Suomen ryijyt -teos. Siinä kuvattujen kansanomaisten ryijyjen pohjalta tehtiin malleja, joita saattoi, ja voi edelleen, ostaa valmiina paketteina. 1930-luvulta alkoivat myös taiteilijat suunnitella malleja ryijyihin. Näin oli ryijystä tehty seinälle laitettava sisustustekstiili.

Kymenlaakson museon kokoelmissa olevat ryijyt inventoitiin ja kuvattiin syksyn 2013 aikana. Museon kokoelmiin kuuluu hieman yli 40 ryijyä. Ryijyistä 12 on niin sanottuja kansanomaisia Kymenlaakson alueen ryijyjä ja ne on valmistettu ennen 1900-lukua tai sen taitteessa. Nämä ryijyt ovat kulttuurihistorian, mallien ja tekniikoiden tutkimuksen kannalta kiinnostavimpia, koska niiden mallit ovat siirtyneet kiertävien kankureiden mukana talosta taloon tai muulla tapaa alueen sisällä. Myös materiaalit olivat usein omien lampaiden villasta kehrättyjä ja itse värjättyjä. Vanhemmat ryijyt erottaa uusista usein siitä, että niiden nukkarivit

ovat harvassa ja nukat ovat umpinaisia. Nukan umpinaisuus teki ryijystä kulutusta kestävämmän kuin jos nukat olisi leikattu auki, kuten seinälle laitettavissa sisustusryijyissä on tehty. Vanhimmat ryijyt on yleensä myös valmistettu kahdesta osasta, koska entisaikoina kangaspuut olivat tyypillisesti kapeita. Siksi ryijyn puoliskot voivat olla hieman toisistaan poikkeavia. Kuviot eivät aina osu kohdalleen, eivätkä ole välttämättä symmetrisesti aseteltuja ja kuviointi sekä materiaalit voivat muuttua ryijyn eri kohdissa. Ryijynkutojan taidosta onkin ollut kiinni kuinka hyvin kahdesta kappaleesta kudotun ryijyn osien kuviot ovat osuneet kohdakkain. »

Anjalassa tuvan seinällä oli 1950-luvulla Aino Baeckmanin suunnittelema Elämänkukka-ryijy. Sen malli julkaistiin 1934 ilmestyneessä Neovius Oy:n Suomalaisia ryijymalleja -kuvastossa.

Kuva: Erkki Ala-Könni, Kymenlaakson museo

Jaana Kataja

Jaana Kataja on Kymenlaakson museon tekstiilikonservaattori. Lokakuussa 2013 hän järjesti Merikeskus Vellamossa Ryijylinikka-nimisen tapahtuman, jossa perehdyttiin kymenlaaksolaisiin ryijyihin sekä ryijyen huoltamiseen.

”Nukan umpinaisuus teki ryijystä kulutusta kestävämmän.”

[Vas.] litin torilta 1915 ostetussa ryijyssä on noppakuviointi.

Elimäkeläisessä, 1800-luvun alkupuolelta olevassa ryijyssä on verkkokuviointi.

1890-luvulta oleva ryijy on Elimäeltä ja siinä on hajakuviointi.

Kuvat: Jaana Kataja, Kymenlaakson museo

Kansanomaisen Kymenlaakson alueen ryijyn tunnusmerkkejä ovat nukkalankojen punainen taustaväri ja geometriset kuviot. Tyypillisiä kuvioita ovat noppa-, verkko-, haja-, risti- ja elämänpuukuvioinnit. Museon kokoelmissa olevien ryijyjen kuviointien enemmistönä ovat verkko-, haja- ja noppakuvioiset ryijyt. Elämänpuukuviointia ei museon kansanomaisista ryijyistä löydy. Kokoelmissa olevien ryijyjen historiatietoja ei ole entisaikoina aina talletettu niiden tullessa museolle, mikä on harmi. Ryijyjen tarkkoja valmistusajankohtia tai valmistuspaikkoja ei siis pystytä sanomaan. Puhumatta-kaan siitä, kuka ne olisi mahdollisesti kutonut tai minkä talon tyttärelle ne olisi kudotettu kapioryijyksi. Muutamien ryijyjen tiedetään olevan Elimäeltä, Valkealasta ja Vehkalahdelta. Parissa on tietoa siitä, että ne on hankittu

kapioryijyksi. Yhdestä ryijystä on täsmällinen tieto, että se on ostettu litin torilta vuonna 1915 morsiusryijyksi.

1900-luvun alun jälkeen ryijyjä valmistettiin Suomen käsityön ystävien tai Neoviuksen mallien mukaisesti. Ryijyjä alettiin myös valmistaa ompelemalla eikä enää perinteiseen tapaan kangaspuissa kutomalla. Ryijystä tuli ensisijaisesti sisustustekstiili, jota saatettiin käyttää myös lämmön eristeenä seinällä. Ryijyteknikalla valmistettiin myös muita sisustustekstiileitä, kuten tyynyjä. 1920-luvulta alkaen valmistettiin puoliryijyjä ja niiden käyttötarkoitus oli olla seinällä sängyn taustalla lämmikkeenä. Puoliryijyjen syntyyn on vaikuttanut ajanjakson materiaalipula, joka pakotti ihmiset käyttämään luovasti ja säästeliäästi kaikkea materiaalia, jota

oli saatavilla. Kymenlaakson museon kokoelmissa on yhdeksän puoliryijyä. Yksi suosituimmista puoliryijyn malleista oli Annikki Revon *Helluntai*.

Moderneja ryijyjä Kymenlaakson museon kokoelmista edustaa *Vellamo*-ryijy, joka on esillä seminaaritila Venttiilissä Merikeskus Vellamossa. Ryijy on tilaustyö Suomen Käsityön Ystäviltä vuodelta 2011.

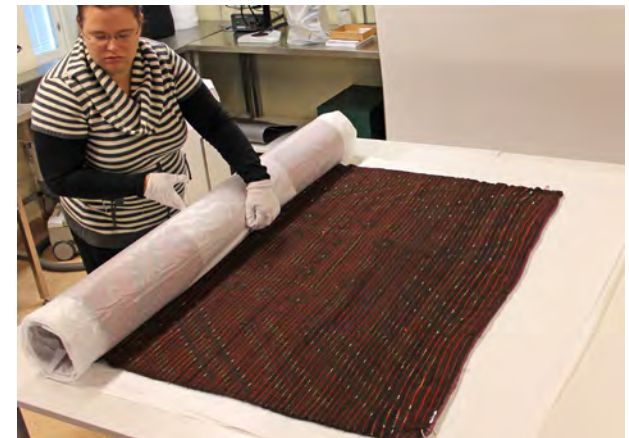
Kymenlaaksolaisia ryijyjä ja muita perinnetekstiilejä on tutkinut Eira Vanhanen-Haavisto. Hänen kirjoittamansa teos *Elimäen perintötäkitutkimus* antaa laajan kuvan alueelle tyypillisistä perinteisistä ryijyistä ja muista kudotuista tekstiileistä. Kirja perustuu vuosien 1977–1982 välillä tehtyyn tietojen keruuseen Elimäen

alueen taloissa. Muutama kirjassa esitelty ryijy on päätynyt myös Kymenlaakson museon kokoelmiin ja kirjan tiedoista saatiinkin näille ryijyille lisää kontekstittietoja. Toinen teos, jossa kuvataan kymenlaaksolaista tekstiiliperinnettä, on iittiläisestä käsityöperinteestä kertova kirja *Tiltun kapiot* vuodelta 2003. Iitissä järjestettiin myös vuonna 2012 *Iitin ryijyjen kirjo* -näyttely, jossa esillä olleet ryijyt löytyvät tapahtuman internetsivuilta. Ne antavat hyvän läpileikkauksen alueen ryijyihin. Eri museoiden ryijykokoelmia voi tutkia tiedonhakupalvelu Finnasta, joka kokoaa yhteen museoiden, arkistojen ja kirjastojen aineistoa. Loppuvuodesta 2014 myös Kymenlaakson museon kokoelmien ryijyt ovat nähtävillä Finnassa.

Merikeskus Vellamossa pidettiin lokakuussa 2013 *Ryijylinikka*-niminen tapahtuma, jossa tutustuttiin tekstiilikonservaattorin johdolla kotiemme arvotekstiilien, ryijyjen, oikeanlaiseen hoitoon, esilläpitoon ja säilyttämiseen. Tapahtumassa oli esillä ryijyjä myös Kymenlaakson museon kokoelmista. Tekstiileitä vaurioittavat ensisijaisesti valo, lika, tuhohyönteiset ja mekaaninen kulutus. Ryijyis-

tä, kuten muistakin vanhoista tekstiileistä, on usein valo haalistanut värit. Kadonneita värejä ei pystytä palauttamaan tekstiiliin takaisin. Siksi onkin tärkeä huomioida, ettei arvotekstiilejä aseteta esille suoraan auringonvaloon ja erityisesti kesäaikana olisi hyvä vähentää valon määrää huoneessa. Ryijyt on pääsääntöisesti valmistettu villalangoista, jotka ovat ravintoa erilaisille tekstiilituhohyönteisille. Ryijyjä ei kannata säilyttää vintillä tai kellaritiloissa, joissa tuhot voivat jäädä pitkäksikin aikaa huomaamatta. Jos ryijyä ei pidetä esillä, olisi se parasta säilyttää kodin sisätiloissa pahviputken päälle nukkapuoli ulospäin rullattuna ja suojattuna lakanalla. Esillä pidettävän ryijyn vuosittaiseksi hoidoksi riittää ryijyn imurointi matalalla imuteholla verkon lävitse nukan suuntaisesti. Likaisen ryijyn pesu tulisi jättää asiantuntijan tehtäväksi. Tekstiilikonservaattori pesee arvotekstiilit hellävaraisesti isossa altaassa, samalla varmistaen, ettei tekstiili vaurioidu pesun aikana. Erityisesti vanhojen ja huonokuntoisten ryijyjen esilläpidossa tulisi huomioida se, että ryijy on tuettu hyvin ja ettei ripustus vaurioita ja venytä ryijyä. **T**

Ryijylinikalla esitettiin kuvasarja, jossa työharjoittelijat Saga Taskinen-Pitkänen ja Päivi Hammaren pesivät ryijyä.

Ryijy tulisi säilyttää rullattuna nukkapuoli ulospäin ja suojata silkkipaperilla tai vanhalla lakanalla.

Kuvat: Jaana Kataja, Kymenlaakson museo

Puoliryijy on kudottu Annikki Revon *Helluntai*-mallista, mutta kutoja on tehnyt siihen omia muunnoksiaan. Materiaaleina ovat trikoosuikaleet sekä villa- ja pellava-langat.

Kuva: Jaana Kataja, Kymenlaakson museo

INTERNET-SIVUSTOJA

Iitin ryijyjen kirjo -näyttely: <http://www.iitinkotiseutuyhdistys.fi/tapahtuma-arkisto/iitin-ryijyalbumi-2012/>
Suomen museoiden tiedonhakupalvelu: www.finna.fi

KIRJALLISUUTTA

Sirelius, U. T.: Suomen ryijyt, tekstiilihistoriallinen tutkimus. Helsinki, Otava, 1924.

Spoof, Sanna Kaisa (toim.): Tiltun kapiot, Iittiläinen käsityöperinne. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2003.

Vanhanen-Haavisto, Eira: Elimäen perintötäkitutkimus. Elimäen maa- ja kotitalousnaiset, 1991.

ERÄÄN MUSEON ELINKAARI

Tuhopolttaja sytytti Työläiskotimuseo Näkin mökin vieressä olevan suurikokoisen, aution ulkorakennuksen syyskuun 25. päivänä 2013. Tulipalo levisi Näkin mökkiin, vahingoitti sen eteläpäätyä ja kipusi talon yläpohjaan. Kahta vuorokautta myöhemmin talon rakenteisiin kytämään jäänyt tuli leimahti uudelleen ja aiheutti lisävaurioita. Tulipalo päätti rakennuksen jo olemattomaksi hiipuneen museokäytön.

VUODET OSANA A. AHLSTRÖM OSAKEYHTIÖTÄ

Ajatus museon perustamisesta syntyi A. Ahlström Osakeyhtiön Karhulan tehtaitten 100-vuotisjuhlien yhteydessä vuonna 1974. Museon sijaintipaikaksi valittiin osoitteessa Sudenkatu 3 oleva yhden perheen asuinrakennus B 336. Nimensä museo sai talon ensimmäisistä ja pitkäaikaisimmista asukkaista, Näkin perheestä. Mökissä on kaksi huonetta, keittiö ja kamari, joiden yhteinen pinta-ala on noin 28 m². Lisäksi mökin itäisellä sivulla on siihen myöhemmin rakennettu lämmittämätön laajennus, jossa on eteinen ja ”konttoori”.¹ Mökki on rakennettu vuonna 1899².

Museon perustaminen annettiin Suomen museoliiton suosittelemalle kansatieteilijä Saara Luukanteleelle. Interiöörin tarkoituksena oli esitellä 1900-luvun alkukymmenien, ja ehkä erityisesti 1920-luvun, ammattimiehen asuntoa.³ Museon avajaiset pidettiin 23.3.1979.⁴ Avaamisen jälkeen museo oli avoinna yhtiön omalle henkilökunnalle 30.3.–11.4. klo 11–13 ja yleisölle eri sopimuksesta⁵, joten yhtiö ei selvästikään asettanut uudelle museolleen korkeita kävijätavoitteita. ➤

Vesa Alén

Vesa Alén on Kymenlaakson museon kokoelmaintendentti, joka parhaillaan valokuvaa ja arvottaa Näkin mökistä pelastettua esinekokoelmaa.

Näkin mökin keittiö.

Kuva: Mikko Bly,
Kymenlaakson museo

”Ennen kuin Näkin mökille löydettiin mitään uutta käyttötapaa, iski tuhopolttaja.”

Museota varten Saara Luukannel keräsi esineitä sekä haastatteli tehtaan entistä työväkeä⁶. Haastatteluja tehtiin 15 kappaletta⁷, joista kahdeksan löytyy Kymenlaakson museon hallusta litteroituna. Haastattelut ja muutakin museoon liittyvää arkistoina on Elinkeinoelämän keskusarkistossa Mikkelissä⁸. Kymenlaakson museolla on myös 25 ilmeisesti haastattelujen ja esinelahjoitusten yhteydessä kerättyä valokuvaa.

Esinekokoelmien kartutus aloitettiin vuonna 1976 ja vilkkaimmillaan se oli vuonna 1978. Museon avaamisen jälkeen kokoelmaan liitettiin vielä joitakin yksittäisiä esineitä, mutta käytännössä kartuttaminen pysähtyi museon avautuessa. Kaikkiaan esinekokoelmaan luetteloiitiin 373 esinettä. Lahjoittaja jää tuntemattomaksi 44 % tapauksista ja käyttötietoja on kirjattu ylös vain poikkeustapauksissa. Näkin mökki siis edustaa vielä tuolloin yleistä ajattelutapaa, jossa museoesineet miellettiin esinetyyppinsä edustajaksi ja yksittäisen esineen käyttöhistoria oli kartutuksessa epäolennainen. Esineet ikään kuin ”kuvittivat” museointeriööriä, joka hahmotettiin muista lähteistä saadun tietämyksen varassa.

Lahjoitusten vastaanottoon liittyy aina myös inhimillinen ja sosiaalinen puoli: se näkyy epäsuorasti siinä, että museon kokoelmiin on otettu selvästi enemmän mm. kodintekstiileitä ja silitysrautoja kuin olisi interioörin luomiseksi ollut tarpeen. Voi epäillä, että joskus on ollut vaikeaa torjua lahjoitustarjousta. Hyvä esimerkki tästä on päänkallistusvaatteeksi kutsuttu seinävaate, jonka jo ilmeisesti iäkäs lahjoittaja on ker-tonut teettäneensä 1920-luvulla. Luettelointitiedoissa on poikkeuksellisesti maininta, että tekstiili on lahjoittajalle rakas muisto. Luultavasti suureen osaan muitakin lahjoitusesineitä on latautunut vahvoja tunteita ja muistoja, mutta ne ovat haihtuneet olemattomiin.

NÄKIN MÖKKI OSANA KOTKAN KAUPUNKIA

Työläiskotimuseo Näkin mökin esinekokoelma luovutettiin Kotkan kaupungille 3.4.1991.⁹ Museota pidettiin yleisölle avoinna kesällä 1992, mutta myöhemmin siihen pääsi tutustumaan vain sopimuksen mukaan. Keskimääräinen kävijämäärä oli vuosina

Näkin mökki tulipalon tarvelemänä 27.9.2013.

Kuva: Vesa Alén, Kymenlaakson museo

1991–2006 413 henkilöä vuodessa. Joukossa oli vieraskirjojen mukaan paljon koululais- ja opiskelijaryhmiä. Vuodesta 1998 lähtien Näkin mökki oli avoinna Kolmikulman joulumarkkinoiden aikaan, mikä toi ison osan vuosittaisista kävijöistä. Viimeisen kerran Työläiskotimuseo Näkin mökki oli avoinna yleisölle 18.11.2010.¹⁰ Kävijämäärää voi pitää tyypillisenä mökin kaltaiselle pienelle ja staattiselle interioörimuseolle.

Esinekokoelman osalta voi mainita kaksi muutosta Kotkan kaupungin hallinta-ajalta: pahvikortistosta koostuvan esineluettelon tiedot syötettiin museotietojärjestelmä Antikvariaan vuonna 1995 ja vuonna 2007 mökkiin tehtiin murto. Murtovaras vei mennessään mm. pöytä-kellon, kynttilänjalan ja joitakin Karhulan lasitehtaan valmistamia esineitä, kuten paperipainoja. Saaliiseen kuului myös päiväpeite, jota varas oli mitä ilmeisimmin käyttänyt saaliinsa pois kantamiseen.

Kymenlaakson museon toimintaolosuhteet muuttuivat huomattavasti 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä, kun sekä Merikeskus Vellamo että museon

kokoelmakeskus saatiin käyttöön. Alkuperäinen toimintamalli, koti-interiöörin esittely tilauksesta ryhmille, alkoi olla vanhentunut ja kävijämäärät pieniä. Myös lämmittämättömässä rakennuksessa vuosikymmeniä olleet esineet kaipasivat toimenpiteitä. Ennen kuin Näkin mökille löydettiin mitään uutta käyttötapaa, iski tuhopolttaja ja asetti Kymenlaakson museon uuden tilanteen eteen. Rakennuksessa olevat museoesineet siirrettiin 27.9.2013 Kymenlaakson museon kokoelmakeskukseen. Työläiskoti-interiöörin palauttaminen ei tuntunut enää mielekkäältä, joten museotoimenjohtaja päätti, ettei mökkiin enää palauteta museointeriööriä rakennuksen korjauksen jälkeen¹¹.

Mökki on luovutettu Kotkan kaupungin tilapalvelun hallintaan. Asemakaavassa suojeltu rakennus ei vaurioitunut korjauskelvottomaksi, joten sille etsitään sopivaa korjaustapaa ja uutta käyttötarkoitusta. Kokoelmakeskukseen siirrettyjä esineitä on valokuvattu ja niiden luettelotietoja päivitetty museotietojärjes-

telmään lokakuusta lähtien. Valtaosa esineistä poistetaan lopulta museokokoelmista, koska ne edustavat museokokoelmiin jo aiemmin suurin määrin tallennettuja esinetyyppejä ja aiemmin mainitulla tavalla niistä puuttuvat yksilölliset käyttötiedot. Tapaus kuvastaa-kin osuvasti sitä, miksi museot nykypäivänä pyrkivät saamaan mahdollisimman seikkaperäiset käyttötiedot jokaisesta kokoelmiin ottamastaan esineestä: yksilölliset käyttötiedot ja esineeseen liittyvät tarinat tekevät siitä merkityksellisen pitkällä aikavälillä ja riippumatta kulloisistakin käyttötarkoituksista. **T**

”Joskus on ollut vaikeaa torjua lahjoitustarjousta.”

LÄHTEET

- ¹ Nyholm Inkeri: Selostus työläiskotimuseo ”Näkin mökin” vaiheista. Kymenlaakson maakuntamuseo, 9.9.1991. Kymenlaakson museon arkisto.
- ² Luukannel, Saara Sinikka: Kotimuseo ”Näkin mökki” – vuosisadanvaihteen ammattimiehen asunto. A. Ahlström Osakeyhtiö, Karhulan tehtaas, tiedotusosasto, 4.1.1979. Kymenlaakson museon arkisto.
- ³ *ibid.*
- ⁴ Kutsu avajaistilaisuuteen, Kymenlaakson museon arkisto.
- ⁵ Karhulan henkilökunnan tiedotuslehti 30.3.1979; Etelä-Suomi 24.3.1979.
- ⁶ Nyholm Inkeri: Selostus työläiskotimuseo ”Näkin mökin” vaiheista. Kymenlaakson maakuntamuseo, 9.9.1991. Kymenlaakson museon arkisto.
- ⁷ Etelä-Suomi 24.3.1979.
- ⁸ <http://www.elka.fi/kotisivu/> [luettu 19.12.2013].
- ⁹ Luovutuskirja 3.4.1991. Kymenlaakson museon arkisto.
- ¹⁰ Museo ei ollut avoinna Kolmikulman joulumarkkinoiden aikaan vuosina 2002, 2007–2009 ja 2011–2012. Vuoden 2005 toimintakertomuksessa ei ole mainintaa joulumarkkinoista, mutta kävijämäärästä päätellen museo oli avoinna. Kymenlaakson maakuntamuseon toimintakertomukset vuosilta 1991–2012 ja Näkin mökin vieraskirjat. Kotkan kaupunginarkisto.
- ¹¹ Museotoimenjohtajan viranhaltijapäätös § 32, 17.10.2013. Kotkan kaupunginarkisto.

KOTKAN MAHTAVAT DRUŽININIT

Hattujen sodan (1741–1743) jälkeen osa Kymenlaaksoa liitettiin Venäjään. Viipurin kuvernementti, johon Kymenkartanon provinssi kuului, perustettiin vuonna 1744. Myöhemmin tämä alue sai nimen Vanha Suomi. Kauppa oli Vanhan Suomen elinkeinoissa keskeisessä asemassa. Suomenlahden rannikolla merkittäviä kauppiassukuja 1780-luvulla olivat mm. Sutthoff, Tesche, Weckrooth ja Thesleff. Jo 1840-luvulla Viipurin kuvernementissa asui 136 kauppiasta ja lisäksi siellä toimi 480 muissa kaupungeissa asuvaa kauppiasta.

Pampyölin ortodoksinen hautausmaa Haminassa. Hautakiveen on kirjoitettu: Maria Pavlovna Družininina (1854–1927) ja hänen poikansa Flavi Konstantinovitš Družinin (1871–1933), Paavali Terehoff (1885–1944).

Kuva: Galina Vangonen

Kotkan matkailuopas Galina Vangonen on opastanut Olgan asussa Langinkoskella ja Kymenlaakson museossa.

Kuva: Arja Kokkonen, Kotkan matkailutoimisto

Galina Vangonen

FK Galina Vangonen on kotkalainen historioitsija, joka tekee yhteistyötä Kymenlaakson museon kanssa Ruotsinsalmi-projektissa ja KYHIKA-kokoelman ylläpidossa. Hän on tutkinut ja suomentanut Venäjän arkistojen vanhoja karttoja ja asiakirjoja.

Kauppiaskunta jaettiin Venäjällä kolmeen kiltaan. Ulkomaankauppaa saivat käydä ainoastaan 1. killan kauppiaat. Vienti oli tosin ankarasti säännösteltyä, jotta armeijan tarvitseman puutavaran ja tervan saatavuus olisi turvattu. Laivanvarustusta saivat harjoittaa ja teollisuuslaitoksia perustaa 1. ja 2. killan kauppiaat. Kolmannen killan kauppiaat myivät lähinnä ruokatavaraa ja rihkamaa. Heillä oli oikeus käydä kauppaa myös maaseudun markkinoilla. Haminan kauppiasta oli noin kolmannes vuoden 1785 jälkeen venäläisiä.

Vuonna 1791 Kymenlaaksossa alkanut suuri linnoitustyökausi, joka kesti vuoteen 1808, merkitsi kaupankäynnin karusellin pyörähtämistä kiihkeään vauhtiin. 2. killan venäläiset kauppiaat asettuivat pysyvästi Viipurin läänin linnoituksiin ja sittemmin 1800-luvulla suomalais-tuivat. Tähän joukkoon kuuluneeseen Družininin kauppiassukuun kuului kolme polvea: Semjon ja Elisabeth, Vasili ja Katariina sekä Sergei ja Olga. Družininin suku oli tunnettu

kauppiassuku sekä Haminassa että Kotkassa. Suku tuli 1700-luvun lopulla Pietarin alueelta Haminaan, jossa se harjoitti kauppa- ja myllytoimintaa hyvällä menestyksellä. Vuosina 1833–1901 perhe vuokrasi Kymijoen lohenkalastuspaikkoja Valamon luostarilta ja Suomen valtiolta. Ainakin yksi suvun jäsenistä, Flavi Družinin, sai mainetta taidemaalarina.

Semjon Ivanovitš Družinin aloitti kalastuksen Munkholmassa vuonna 1833. Perhe asui Ruotsinsalmessa lähellä Kivisalmia. Heillä oli pari kauppaa ja omat alukset satamassa. Semjon oli taitava mies, joka vuokrasi Kymijoen kalastuspaikkoja vuosina 1833–1845 ja kävi kalakauppaa. Kalastusoikeuksista hän maksoi vuokraa 11 000 ruplaa vuodessa. Hänen palveluksessaan oli 42 kalastajaa. Semjon perusti kauppahuoneiston lähelle Kotkan nykyistä kirkkoa. Hänen avullaan rakennettiin ortodoksinen pappila Kotkansaarelle vuonna 1829.

Semjonin poika Vasili jatkoi ortodoksisen seurakunnan taloudellista tukemista. Vasili Družinin laajensi liiketoimintaa ja myi puutavaraa, tervaa ja kaloja. Krimin sodan (1853–1856) aikana perhe menetti kauppahuoneistonsa Kotkansaarella. Vuonna 1879 Vasili sai

"Keisariparin ja Družininin perheen tuttavuus syveni ystävyydeksi."

luvan perustaa maakaupan Kotkaan ja Kyminlinnaan. Družininin kauppahuoneen tukena oli myös verraten voimakas maatalous. Vasili etsi uutta sopivaa paikkaa kalankasvattamolle, joka oli perustettu jo vuonna 1863. Sellainen paikka löytyi Kymijoen rannalta läheltä sivutietä, joka johti Kyminlinnaan ja Kotkaan. Vasilin tarkoitus oli myydä mätää hintaan 10 hopearuplaa 1 000 kappaleelta. Vasili Družininin kalanviljely tyrehdyi suureen tulvaan.

Suvun liikemiesten oppineet puoliset jatkoivat leskiksi jäätyään tarmokkaasti liikeasioiden hoitoa. Esimerkiksi Semjonin leski Elisabeth maksoi Suomen valtiolle vuoden 1868 kalastuksen vuosivuokran, 10 000 markkaa. Vasilin leski Katariina hoiti kalakaupan Kymijoella ja Kotkansaaren vesillä ja jatkoi liiketoimintaa varsin hyvällä menestyksellä. Katariinan hoidossa perheen omaisuus kasvoi tuhansia markkoja. Perheen omaan käyttöön oli viisi hevosta ja lohilasteja kuljetti neljä jaalaa, sluuppi ja höyrysluuppi. 1880-luvun alusta kauppahuone siirtyi Sergei Družininin nimiin.

Kun Venäjän tuleva keisari Aleksanteri III vaimonsa kanssa tuli ensimmäisen kerran kesällä 1880 laivalla Kotkaan, pieni höyryvene vei heidät Kymijokea pitkin Korkeakosken putoukselle. Korkeakoskelta matka jatkui Siikakoskelle Družininin taloon, josta saatiin hevoset. Sergei Družinin vei heidät Langinkoskelle. Heinäkuun 6. päivänä vuonna 1887 keisarilliset alukset taas ankkuroituivat Kotkan Keisarinsatamaan. Keskipäivän

aikoihin keisarilliset astuivat pieneen huvipurteen, jolla matkattiin Langinkoskelle. Siellä tulijoita oli vastaanottamassa läänin kuvernööri Tudeer, Kotkan pormestari Backman, Kymin nimismies Sallmén ja herra Sergei Družinin. Keisariparin ja Družininin perheen tuttavuus syveni ystävyydeksi. Kalastusvalvoja Sergei Družininin tehtävänä oli merkitä kalat, kuljettaa ne jäissä laatikoihin pakattuna Kotkaan ja lähettää sieltä sopivalla laivalla keisarin hoviin. Keisari Aleksanteri III ja Dagmar järjestivät Sergei ja Olga Družininin komeat häät keisarin kesäpalatsin Tsarskoje Selon kirkossa.

Vuonna 1879 Kotkan raastuvankokouksessa käsiteltiin raatihuoneeksi sopivan huoneiston hankintaa. Aasukkaat päättivät vuokrata tähän tarkoitukseen kauppias Sergei Družininilta tuhannen markan vuosivuokralla salin, kamarin ja eteisen käsittävän huoneiston. Vuonna 1881 maistraatti järjesti Kotkan kaupunginvaltuuston ensimmäiset vaalit. Valtuustoon valittiin 12 henkilöä, mm. konsuli D. Brunila, kapteeni A. von Nandelstadh sekä kauppias Sergei Družinin. Družininin yhteiskunnallinen asema oli korkea Kotkassa. Sergei Družinin omisti polttimon, joka toimi Kivisalmen ja Mutasillan välissä. Hän käynnisti tislauksen- ja väkiviinatehtaan, joka myöhemmin tunnettiin Kotkan Spriitehdas Oy:n nimellä. Tehdastoiminta ja väkijuoman myynti jatkui kymmenen vuoden

8. marraskuuta 1896 paljastettiin Kymin kunnan Langinkoskella tuhatlukuisen yleisön läsnä ollessa Venäjän keisari Aleksanteri III:n muistokivi.

Kauppias Semjon Družininin (1772–27.5.1845) kiviarkku Kotkan ortodoksisen kirkon vanhalla hautausmaalla.

Kauppias Vasili Družininin hautamonumentti on harmaata marmoria. Hän kuoli 24.8.1879.

Kuvat: Galina Vangonen

Kotkan Pyhän Nikolaoksen ortodoksisen kirkon vanha hautausmaa, jossa on 26 hautaa.

Olgan vanhemmat: isä Semjon Semjonovitš Družinin – Tavastilan kauppias, äiti Anna Konstantinovna Družinin Novožilovin kauppiassuvusta. Äiti kuoli 90-vuotiaana Kotkassa 31.8.1924. Anna Družininin hautamerkki Hovinsaa-
ren ortodoksisella hautausmaalla.

Kuvat: Galina Vangonen

”Keisari Aleksanteri III ja Dagmar järjestivät Sergei ja Olga Družininin komeat häät keisarin kesäpalatsin Tsarskoje Selon kirkossa.”

ajan. Hänelle kuuluivat myös keisarilliset edustusteh-
tävät. Lisäksi hän halusi laajentaa hotellitoimintaa Kot-
kassa. Sergeillä oli täydet edellytykset jatkaa perheen
liiketoimintaa sekä kunnallispolitiikkaa, mutta toisin
kävi. Hänen liikeasiansa menivät rempalleen, samoin
terveys. Kauppias Sergei Družinin kuoli 35-vuotiaana
20. elokuuta vuonna 1891.

30-vuotias Olga Družinin jäi leskeksi ilman rintaperil-
lisiä. Kuolinpesän vekselivelat olivat suuret. Viipurin
arkiston asiakirjoista ilmenee, että velkasaatavia oli
mm. Kymin ensimmäisen sahan omistajalla Carl Henrik

Ahlqvistilla, kotkalaisilla kauppiaila Johan Åkermanilla
ja B.A. Bogdanoffilla, apteekkari Hjalmar Grahnilla sekä
Kymenkartanon myllyn omistajalla kapteeni
K. Clayhillsillä. Kaikille ei kuitenkaan pystytty maksa-
maan velkoja takaisin. Leski Olga kirjoitti Viipurin kä-
rjääioikeudelle kirjeen 7.10.1891, jossa hän pyysi, että
hänelle jäisi myötäjäisinä saatu 463 markan omaisuus
ja miehen antamat lahjat, kuten kihla- ja vihkisormuk-
set sekä keisari-parin lahjoittamat hopeakello ja hopea-
astiat. Kirjeeseen kuului luettelo, johon on merkitty
perheen omaisuus. Leski Olga kertoi mitä kuolinpesään
kuului: rakennuksia (vanha puinen asuinrakennus, »

jossa on tuohikatto, sekä talousrakennuksia, jotka sijaitsevat Kymenkartanon linnoitusmaalla ilman mitään sopimusta tontista), kultakoruja, hopea-astioita, lasia ja posliinia, huonekaluja, taloustavaroita, vuodevaatteita, vaatteita, pelto- ja ajovälineitä, karjaa, kalastusvälineitä sekä kauppavaraston tavarat. Leski Olga saattoi vain todeta, että yhtiön alamäki oli jo niin pitkällä, että hänen voimansa eivät riittäneet tilanteen pelastamiseksi. Mutta kuitenkin Olga yritti.

Aluksi Olga hallitsi Kymijoen kalastusta mereltä Pernoonkoskelle saakka, lisäksi hän hoiti kauppaliikettä Kymminlinnassa ja maataloutta Kymissä. Keisarillisen

Senaatin kamaritoimisto hyväksyi kauppiaan leski Olga Družininin ja kauppias M. Silvon keskinäisen sopimuksen siitä, että Olga saisi luovuttaa jälkimmäiselle kruunun lohi- ja siikikalastuspaikkoja ja niihin kuuluvia kiinteistöjä koskevan vuokrauksen. Mainittu sopimus tehtiin 25.7.1898 ja sen tuli kestää 14.3.1901 saakka. Olgan elämä sai kuitenkin traagisen käänteen, kun hän joutui muuttamaan Munkholman rappeutumassa olevaan luostarirakennukseen. Hän harjoitti edelleen vähäistä liiketoimintaa ja piti vuokralla Munkholman ja Rännikosken kalastuspaikkoja sekä hoiti huolella munkkien aikaista hedelmä- ja vihannestarhaa. Lopullisen iskun Olga sai suurena vesikesänä vuonna 1899,

jolloin tuhotulva vei mennessään hänen kalastuslaitteidensa perusarkut. Olga Družinin muutti 1900-luvun alussa Haminaan, jossa hänet muistetaan ystävällisenä postinhoitajana. Vuosina 1919–1929 hän asui äitinsä kanssa Kotkassa. Tämän jälkeen hän kirkonkirjojen mukaan muutti takaisin Viipuriin. Hänen kuolinvuottaan ei tunneta. Olga Družinin eli Aleksanteri II:n, Aleksanteri III:n ja Nikolai II:n ollessa hallitsijoina, sekä Suomen suuriruhtinaskunnassa ja itsenäisessä Suomessa. Hän oli Venäjän alamainen ja myöhemmin Suomen kansalainen. **T**

”Tuhotulva vei mennessään hänen kalastuslaitteidensa perusarkut.”

LÄHTEET

ARKISTOLÄHTEET

Leningradin oblastin arkisto, Viipuri, Družininin perheen asiakirjat vuosilta 1885, 1889, 1891 (ruotsinkielisiä).

KIRJALLISUUS

Ahola, V. K: Langinkoski. Välähdyksiä kosken ja ympäristön historiasta. Kuopio, 1962.

Backström, Ragnar: Langinkoski. Keisarillisen kesäinen keidas. Helsinki, 2009.

Savikko, Jorma: Satavuotias Kotka. Juhla-kirja vuonna 1978. Kotka, 1978.

Seppovaara, Ossi: Kymijoki, virran kohtaloita vuosisatojen saatossa. Kouvola, 1988.

LAAJAKULMA

VÄLÄHDYKSIÄ KYMENLAAKSON
MUSEON KUVA-ARKISTOISTA

TIET JA TYÖT

Nykyisin hyvät ja turvalliset tiet ovat välttämättömiä ihmisten liikkumiseen ja tavaroiden kuljetukseen. Teille asetetut vaatimukset ja samalla myös tietyöt ovat muuttuneet: lapioilla ja rautakangilla työtä tehneiden miesten tilalle ovat tulleet monenlaiset vahvat työkooneet. Samalla kuitenkin ihmiset ja luonto pyritään huomioimaan aiempaa paremmin.

Esittelemme tässä muutamilla kuvilla tietöitä lapiomiesten ajalta, vanhoja teitä ja siltoja sekä uuden E18-tien rakentamista Ahvenkosken ja Kotkan välillä. E18 rakennetaan vihreään moottoritien periaatteiden mukaisesti, mikä näkyy monella tavalla suunnittelussa ja ratkaisuissa. Vihreä moottoritie -hankkeessa pyritään edistämään kestävä kehitystä. Myös tien rakentaminen toteutetaan ympäristö huomioon.

E18- eli Eurooppatien Koskenkylän ja Kotkan välisen osuuden kaikki tiejärjestelyt valmistuvat vuonna 2015. Samana vuonna avautuvassa näyttelyssä Kymenlaakson museo kertoo monipuolisesti muun muassa tien tekijöistä ja tienpitäjistä sekä teillä liikkujista Suuren Rantatien eli Kuninkaantien ajoista E18-tiehen.

*Kymenlaakson museo kiittää työmaainsinööri
Erja Mutasta kuvalahjoituksesta.*

Elvi Ikonen

FM Elvi Ikonen toimii tutkijana Kymenlaakson museossa ja hoitaa valokuva- ja museoarkistoa sekä käsikirjastoa. Vapaa-ajat kuluvat paljolti meriturvallisuuden tutkimisessa.

TIET JA TURVALLISUUS

Mutkainen vanha Turku-Viipuri-tie Tavastilan kohdalla vuonna 1981.

Kuva: Mikko Bly, Kymenlaakson museo

Kapea Savukosken silta Ahvenkoskella helmikuussa 1955. Tämä silta muutettiin museosillaksi 1980-luvulla.

Kuva: Kuvaaja tuntematon, Kymenlaakson museo

Rekkaliikennettä kapealla Valtatie 7:llä Sutelan ja Kymintinnan välillä lokakuussa 2011.

Skoasin vihersilta tarjoaa kulkureitin eläimille, mikä lisää tiellä liikkuvien ihmisten turvallisuutta. Tässä kuvassa menossa valutyöt.

Näkymä Ahvenkoskelta heinäkuussa 2013. Taustalla vanha silta ja liikennettä VT7:llä.

Kuvat: Erja Mutanen, Kymenlaakson museo

TIETYÖ

Maantietyömaa Kymissä 1930-luvulla.

Kuva: Kuvaaja tuntematon, Kymenlaakson museo

VT7 parannustöitä Sutelassa kesällä 2012. Työt tehdään koneilla, mutta niitakin käyttävät ihmiset.

Kuva: Erja Mutanen, Kymenlaakson museo

Ahvenkosken langerpalkkisillan tunkaus, S115 eli itäinen silta. Yksityiskohta väliaikaiselta tuelta toukokuussa 2013.

Kuva: Erja Mutanen, Kymenlaakson museo

Ahvenkosken langerpalkkisillan tunkaus toukokuussa 2013.

Kuva: Erja Mutanen, Kymenlaakson museo

VIHREÄN MOOTTORITIEEN RAKENTAMISESSA HUOMIOIDAAN YMPÄRISTÖ

Ahvenkosken uomia käytetään virkistyskalastukseen. Vasemmalla langerpalkkisillan pää itäisessä uomassa. Kuvattu toukokuussa 2013.

Samentumisen estävä suojaverhorakenne Ahvenkosken itäisen uoman rannalla, takana meri. Kuvattu kesäkuussa 2012.

Harmaahaikara käyskentelee Ahvenkosken läntisen sillan työmaa-alueen tuntumassa toukokuun aamuna 2012.

Sukeltaja tekee simpukkatutkimusta elokuussa 2012 Kymijoen Langinkoskenhaarassa, jossa elää uhanalainen vuollejokisimpukka. Vuollejokisimpukkaa esiintyy hankkeen kohteista myös esimerkiksi Ahvenkoskella Kymijoen Hirvikoskenhaarassa. Vuollejokisimpukka on yksi moottoritietömaan ympäristön erityiskohteista. Ahvenkoskella veden liiallinen samentuminen estettiin suojaverhorakenteilla ja porapaalutus tehtiin kasuunin sisällä. Toimissa onnistuttiin, sillä liikenneviaston kesällä 2013 teettämän simpukalinjatutkimuksen mukaan simpukatiheyksissä ei havaittu siltatyömaista johtuvia muutoksia.

Kuvat: Erja Mutanen, Kymenlaakson museo

Suomessa käytetään sillanrakennuksessa tukitelineinä yleisesti puuta eikä terästä. Ahvenkosken läntiset sillat, näkymä työmaalle kesäkuussa 2012.

Melusuojausta tehdään Sutelassa joulukuussa 2012.

Keltainen kurjenmieikka työmaa-alueen välittömässä tuntumassa Ahvenkosken Fruholmenissa. Kuvattu kesäkuussa 2012.

Kuvat: Erja Mutanen, Kymenlaakson museo

T

RÖYKKIÖT, RÄYSTÄSLAUDAT JA NUTIKAT! – MAAKUNNALLISTA YHTEISTYÖTÄ KYMENLAAKSOSSA

Seitsemän valmista ohjelmaa! Kuvasta puuttuu kahdeksas, eli litin kotiseutumuseon kokoelmaohjelma.

Kymenlaaksossa museoiden välinen yhteistyö on tuottanut konkreettisia tuloksia: on laadittu museoiden kokoelmaohjelmat ja suunniteltu kulttuuriympäristöihin liittyvä tilaisuuksien sarja. Yhdessä tehden on jokainen pystynyt ottamaan oppia ja omaksumaan toisilta mahdollisia uusia näkökulmia mutta myös joutunut miettimään asioita oman museonsa kannalta. Lisäksi on oltu vaikuttamassa Kymenlaakson kulttuuriympäristöpalkinnon syntyyn.

UUDELLA TAVALLA YHTEISESTI

Kymenlaakson alueen ammatillisten museoiden koelmaohjelmia alettiin työstää vuonna 2008. Saman pöydän ääreen kokoontui useamman kerran väkeä Haminan kaupungin museoista, Kymenlaakson museosta, Kouvolan kaupungin museosta, Miehikkälän museoista ja Verlan tehdasmuseosta. Asioita käsiteltiin pitkään ja hartaasti – kokouksen venyivät ja keskustelu oli vilkasta. Lukuja kirjoitettiin, muutettiin, kirjoitettiin, muutettiin... Hiottiin uudestaan ja uudestaan, luetutettiin lakimiehellä... Mutta kaikki tehtiin yhdessä kaikkia kuullen.

Lopputuloksesta olemme ylpeitä! Syntyi kokoelmaohjelmat, joiden rakenne on kaikilla museoilla samanlainen. Jokaisessa ohjelmassa on museokohtaiset ja yhteiset osat. Kunkin museon ohjelmassa omia lukuja ovat kokoelmien kehittyminen ja kokoelmakäytänteet, jotka kirjoitettiin erikseen esine-, arkisto- ja valokuvakokoelmasta sekä joillain myös käsikirjastosta. Yhteisiä lukuja ovat mm. arvoluokitus ja poistot. Näillä ja samantlaisilla lomakkeilla luotiin yhtenevät käytänteet koko maakunnan alueelle. Valtakunnallisen TAKO- »

Marja Salmijärvi

FM Marja Salmijärvi toimii Kymenlaakson museossa maakuntamuseotutkijana. Hänen tehtäviinsä kuuluu alueen museoiden ohjaus ja neuvonta erilaisissa museotoimintaan liittyvissä kysymyksissä.

”Mutta kaikki tehtiin yhdessä kaikkia kuullen.”

Keskustelu käynnissä Röykkiöitä ja räystäslautoja -tilaisuudessa Miehikkälässä. Takana seisomassa maakuntamuseon arkeologi Marita Kykyri.

Kuva: Marja Salmijärvi, Kymenlaakson museo

yhteistyön tapaan jaoimme myös kokoelmavastuita maakunnan sisällä. Näin ei kokoelmaohjelmia ole ennen laadittu!

Vuonna 2013 tarkasteltiin ensimmäisen kerran kokoelmaohjelmien päivitystarvetta, vaikkakin yksi ohjelma odottaa vielä lopullista valmistumistaan. Käytännössä tarvetta oli lähinnä kielenhuollollisille muutoksille. Vuoden 2014 kuluessa voidaan jo varmaan hiukan enemmän arvioida, ovatko kokoelmaohjelmat täyttäneet tarkoitustaan. Onko esimerkiksi kokoelmien laatu museoissa parantunut ja kuinka kokoelmavastuita on pystytty jakamaan?

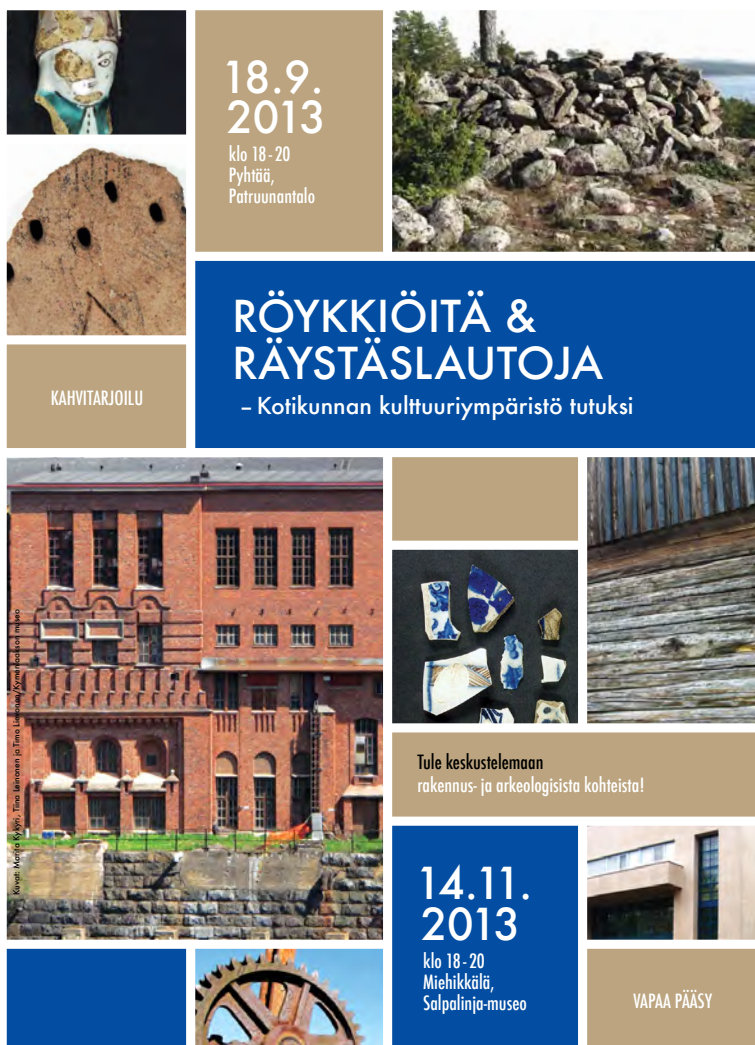
Ammatillisilla museoilla halu laatia kokoelmaohjelma oli omasta takaa. Kun nämä ohjelmat oli tehty, haluttiin maakuntamuseon puolelta työtä laajentaa myös alueen muihin paikallismuseoihin. Mutta kuinka houkutella mukaan museot, joissa museotyötä hoidetaan vapaaehtoisvoimin tai otona? Asiaa pohjustettiin maakunnallisessa koulutuspäivässä. Myöhemmin kaikille lähetettiin kutsu osallistua kokoelmaohjelman laatimistyöhön. Yllätys oli iloinen, kun kutsuun vastasi 12 museota!

KOKOELMAOHJELMIEN TYÖSTÄMISEEN OSALLISTUNEET PAIKALLISMUSEOT:

- Ankkapurhan teollisuusmuseo (Kouvola)
- Museotalo Warpunen (Kouvola)
- Iitin kotiseutumuseo
- Karhulan Ilmailukerhon Lentomuseo (Kotka)
- Kouvolan Miljöö- ja Radiomuseo
- Kuorsalon kotiseutumuseo (Hamina)
- Pioneerimuseo (Miehikkälä)
- Pyhtään kotiseutumuseo
- Tammion kotiseutumuseo (Hamina)
- Ranta-Pukin kievarimuseo (Kouvola)
- RUK-museo (Hamina)
- Virolahden Bunkkerimuseo

Liikkeelle lähdettiin samalta pohjalta kuin edellisellä kerralla mutta hieman karsien. Maakuntamuseossa kirjoitettiin yhteiset luvut ja kukin museo laati oman museon kokoelmien lyhyen historian sekä esineiden prosessikuvaukset ja museosta riippuen myös valokuvien ja arkistoaineiston prosessit. Tapaamisia pidettiin osallistuvien tahojen museoissa. Antoisien keskustelujen lisäksi tutustuttiin siis myös alueen museoihin ja niiden taustatiloihin sekä tietysti mukaviin museoihmiin.

Tätä kirjoitettaessa 12 kokoelmaohjelmasta on valmiina kahdeksan ja loputkin kaipaavat vain viimeistelyä. Yhteistyö oli kaikista antoisaa, joten sitä tullaan ehdottomasti jatkamaan myöhemmin päätettävällä teemalla. »

18.9. 2013
klo 18-20
Pyhtää,
Patruunantalo

RÖYKKIÖITÄ & RÄYSTÄSLAUTOJA
– Kotikunnan kulttuuriympäristö tutuksi

KAHVITARJOILU

14.11. 2013
klo 18-20
Miehikkälä,
Salpalinja-museo

VAPAA PÄÄSY

Tule keskustelemaan
rakennus- ja arkeologisista kohteista!

Järjestäjät: Kymenlaakson museo, Miehikkälän museotoimi, Pyhtään kulttuuritoimi
www.merikeskusvella.fi

Valmiit kokoelmaohjelmat ovat luettavissa osoitteessa: http://www.kotka.fi/asukkaalle/kymenlaakson_museo/paikallismuseotyto

RÖYKKIÖITÄ JA RÄYSTÄSLAUTOJA

Kun alueen ammatillisten museoiden kokoelmaohjelmat oli käsitelty, siirryimme heidän aloitteestaan pohtimaan kulttuuriympäristöasioita ja niihin liittyviä yhteistyökuvioita. Lähtökohtana keskusteluissa oli, että kentällä on paljon tietoa, joka pitäisi saada tallennetuksi museoihinkin. Lisäksi pyrittiin parantamaan tiedonkulkua alueen museoiden välillä. Tavoitteena oli myös lisätä kiinnostusta kulttuuriympäristöjä kohtaa ja nostaa niiden arvostusta.

Tiedonkulun parantamiseksi laadittiin lomakkeet, joilla kuka tahansa voi ilmoittaa museoon muinaismuisto- tai rakennetun ympäristön kohteesta. Lisäksi rakennetuista kulttuuriympäristöistä kiinnostuneille laadittiin inventointilomake. Tällä hetkellä lomakkeet on vain paperisina, mutta tulevaisuudessa ilmoituksen voi tehdä myös sähköisesti.

Yleisön aktivoimiseksi ja tiedonkulun helpottamiseksi ryhdyttiin järjestämään *Röykkiöi-*

tä ja räystäslautoja -tilaisuuksia. Tilaisuudet järjestetään eri puolilla Kymenlaaksoa ja niissä maakuntamuseon arkeologi ja rakennustutkija kertovat oman alansa asioita juuri sen kunnan esimerkkien avulla, jossa kulloinkin kokoonnutaan. Liikkeelle lähdetään perusasioista. Vuonna 2013 tilaisuudet järjestettiin Pyhtäällä ja Miehikkälässä. Tänä vuonna tarkoituksena on kokoontua Haminassa ja Virolahdella.

Ensimmäisen kierroksen jälkeen tilaisuuksien sisältöjä räätälöidään vielä enemmän vastaamaan kunkin paikkakunnan omia tarpeita. Tilaisuuksien toivotaan synnyttävän keskustelua kulttuuriympäristöistä ja madaltavan kynnystä museoita kohtaan. Ensimmäisissä tilaisuuksissa tuolit loppuivat kesken eli kiinnostusta asiaan löytyy.

NUTIKKA

Röykkiöitä ja räystäslautoja -tilaisuuksien ohella mietittiin, miten kiinnostusta ja arvostusta kulttuuriympäristöjä kohtaan voitaisiin lisätä. Asian edistämiseksi päätettiin ryhtyä jakamaan Kymenlaakson kulttuuriympäristöpalkinto. Tätä asiaa on valmisteltu yhteistyössä Kaakkois-Suomen ELY-keskuksen, Kymenlaak-

"Tänä vuonna tarkoituksena on kokoontua Haminassa ja Virolahdella."

Juliste: Iina Lievonen

Tiedätkö jonkun henkilön tai yhteisön, joka olisi Nutikka-palkinnon ansainnut? Ja eikun ehdottelemaan!

son liiton ja Kymenlaakson museon kesken. Joka toinen vuosi jaettava palkinto on saanut nimekseen *Nutikka* ja ensimmäisen kerran se jaetaan vuoden 2014 syksyllä.

Nutikka-palkinnon tavoitteena on nostaa esille rakennettuun ympäristöön, arkeologiseen kulttuuriperintöön ja maisemiin kohdistuvia toimenpiteitä ja tekijöitä toimien takana. Palkinnon voi saada yksityishenkilö tai jokin julkisyhteisö rakentamiseen, tutkimukseen, koulutukseen, yhteistyöhön tai muuhun joko vanhaan tai uudempaan kulttuuriympäristöön liittyvästä esimerkkilisestä toiminnasta.

Palkintoasiaa valmistelee ELY-keskuksen, liiton ja maakuntamuseon muodostama työryhmä. Päätöksen pal-

kinnon saajasta tekee Kymenlaakson ympäristöpoliittinen neuvottelukunta em. ryhmän esityksen pohjalta. Ehdotukset palkinnonsaajasta tulee tehdä aina parillisen vuoden huhtikuun loppuun mennessä Kymenlaakson liitolle osoitteeseen lotta.vuorinen@kymenlaakso.fi. Joten... Tiedätkö jonkun henkilön tai yhteisön, joka olisi Nutikka-palkinnon ansainnut? Ja eikun ehdottelemaan!

Kiitokset kaikille yhteistyöhön osallistuneille! Yhdessä saamme aikaan enemmän, joten kehitetään toimintaamme siltä pohjalta edelleenkin! **T**

Nutikkaseinä on paljastunut Hovinsaaren sellutehtaan asuinrakennusta purettaessa. Talo valmistui 1900-luvun alussa. Kuvassa näkyy myös myöhempiä insuliitti- ja tapettikerroksia.

Kuva: Timo Lievonen, Kymenlaakson museo

FAKTA

Nutikka on sahauksessa ylijäämäksi jäänyt lankun- tai laudanpätkä. Pätkiä alettiin hyödyntää rakennusaineena Kotkassa 1800-luvun lopulla. Nutikkatalo rakennettiin tiilen tapaan savilaastilla muuraten. Rakennustapa oli taloudellinen ja kestävä.

KÄYMÄLÄTUNKIOTA KAIVAMASSA: ARKEOLOGISIA LÖYDÖKSIÄ VIEMÄRÖINTITYÖMAALTA

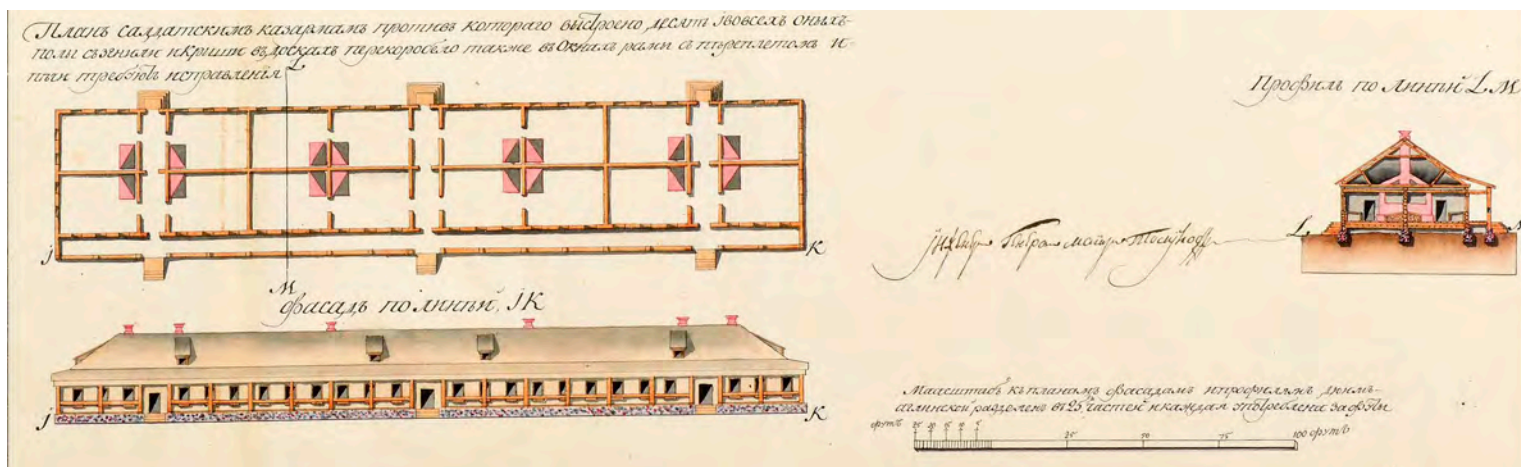
Ruotsinsalmen linnoituksen arkeologinen tutkimus on uinunut prinsessan untaan yllättävän pitkään. Arkistojen hyllyt pursuavat yhdyskunnan historiaan liittyviä asiakirjoja, karttoja sekä rakennuspiirustuksia, mutta ruotsinsalmelaisten Kotkansaaren maaperään jättämät kerrostumat ja rakennelmat ovat saaneet odottaa löytäjiään lähes meidän päiviimme saakka. Myöhäisen arkeologisen heräämisen vuoksi on valitettavan paljon Ruotsinsalmen muinaismuistoista ehtinyt jo kokonaisuudessaan tuhoutua, mutta silti Kotkansaarelta löytyy vielä paikkoja, joilla vanhat kulttuurikerrokset löydöksineen ovat kuin ihmeen kaupalla säilyneet koskemattomina. Yksi tällainen paikka on Kirkkokatu 2:n tontti, jolla Kymenlaakson museo suoritti kesällä 2013 viemäröintitöiden arkeologista valvontaa. »

Marita Kykry

FM Marita Kykry toimii arkeologina Kymenlaakson museossa. Hän on erikoistunut historialliseen arkeologiaan.

Kirkkokatu 2 tontin sijainti Kotkansaarella.

Kartta: Kotkan kaupunkisuunnittelu 2009

Sotilaskasarmien piirustus vuodelta 1798. Tällaisia kivijalallisia puukasarmeja rakennettiin Ruotsinsalmen sotasataman alueelle kymmenen, joista yksi sijaitsi osittain nykyisen Kirkkokatu 2:n tontilla. Pituutta jalkaväen kasarmilla oli 75 m, leveyttä 15 m ja huoneita siinä oli 16.

Piirustus: Ote kartasta F.3 L, op. 23, d. 976, s. 67. RGA VMF 1798b Pietari

Ote Ruotsinsalmen sotasataman pääsuunnitelmasta vuodelta 1801. Kirkkokatu 2:n alueella aikoinaan sijainneet miehistökasarmi (V) ja käymälä (W) on merkitty karttaan punaisilla nuolilla. Niistä vain kivenheiton päässä luoteeseen sijaitsi Härniemen eteläisin esikunta- ja yliupseerirakennus (sininen nuoli), jonka jäännöksiä Kymenlaakson museo tutki kesällä 2012. Sotilasrakennusten länsipuolella kulki sotasataman ja siviiliyhdyskunnan asuinalueen välinen raja, joka on merkitty karttaan N-katko-viivalla. Kasarmien länsipuolella kuvan yläosassa näkyy Ruotsinsalmen yhdyskunnan asuinkortteleita numeroin merkittyine tontteineen.

Piirustus: Ruotsinsalmen sataman pääsuunnitelma Kotkan-saarella vuodelta 1801. Hallitsevan senaatin aktikartat. Hallitseva Senaatti Dno 297/---. Suomen Kansallisarkisto

HISTORIAN LEHTIEN HAVINAA

Kirkkokatu 2:n tontti, paremmin tunnettu ns. Kotkan Klubin tonttina, sijaitsee paikalla, joka Ruotsinsalmen aikaan (1790–1855) oli merilinnoituksen sotasatama-alue. Kotkansaaressa rakennettiin 1790-luvun alkupuolella kymmenittäin rakennuksia, joista yksi sijaitsi osittain nykyisen Kirkkokatu 2:n tonttialueella. Kyseessä oli historiallisten karttojen ja piirustusten perusteella 15 m x 75 m kokoinen puusta rakennettu jalkaväen kasarmi, joka oli perustettu matalalle kivijalalle. Kasarmi oli yksi kuudesta identtisestä rakennuksesta, jotka muodostivat yhdessä kaksi rinnakkaista pohjois-etelä-suuntaista rakennusriviä, joiden välissä sijaitsivat sotilaiden käytössä olleet puiset käymälät.

Mainittu rakennusryhmä esiintyy historiallisilla kartoilla aina 1810-luvulle saakka, jonka jälkeen Kirkko-

katu 2 tontin alueella sijainnut miehistökasarmi katoaa lopullisesti kartoilta. Kasarmin ja pian koko rakennusryhmän katoaminen historialähteistä on seurausta siitä, että Suomen sodan ja Haminan rauhan jälkeen (1809) Suomen alue liitettiin Venäjään ja Ruotsinsalmen merilinnoitus menetti sotilaallisen merkityksensä. Varuskunta tyhjensi sotilaista ja tarpeettomiksi käyneitä rakennuksia ryhdyttiin purkamaan. Näin kävi myös sotasataman jalkaväen kasarmeille.

Ruotsinsalmi rakennuksineen rappeutui vuosien saatossa ja maanmittari C. G. Aminoffin vuonna 1844 laatiman kartan perusteella nykyisen Kirkkokatu 2:n tonttialue oli käytössä enää paikallismajurin niittynä. Seuraavan kerran aluetta ryhdyttiin asuttamaan vasta kun konsuli, myöhemmin kauppaneuvos, C. H. Ahlqvist vuokrasi käyttöönsä Ruukin- ja Kirkkokadun risteyk-

sen kulmatontin (Kirkkokatu 2) viideksikymmeneksi vuodeksi (19.8.1872–19.8.1922) yhteensä 105 markan vuosivuokraa vastaan. Tontin pohjoisosaan rakennettiin asuinrakennus, jossa myös itse Ahlqvist ajoittain majoittui. Vuonna 1926 ahtausliike Ab Federation Stedoring Limited rakennutti tämän ns. Ahlqvistin huvilan paikalle uuden toimitalon, jossa sijaitsee nykyisin Ravintola Kotkan Klubi.

VIEMÄRITYÖMAATA VALVOMASSA

Kesäkuussa 2013 Kirkkokatu 2:n tontilla aloitettiin useamman viikon pituiset viemäröintityöt, joiden yhteydessä tontin piha-alueelle asennettiin uudet vesi-, jätevesi- ja sadevesiliittymät kaivoineen. Koska oli odotettavissa, että alueelta voisi löytyä Ruotsinsalmen »

”Kasarmi oli yksi kuudesta identtisestä rakennuksesta,, joiden välissä sijaitsivat sotilaiden käytössä olleet puiset käymälät.”

aikaisia jäännöksiä tai muodostelmia, edellytti Museovirasto kaivutöiden tekemistä arkeologin valvonnassa.

Viemäröity alue, joka ulottui osittain myös mainittua tonttia rajaaville Kirkko- ja Ruukinkadun jalkakäytävä- ja katualueille, oli pinta-alaltaan runsaat 200 m². Kaiken kaikkiaan viemäröinnin yhteydessä kaivettiin noin 70 m pituudelta ojia, joiden leveys oli metristä kahteen metriä ja syvyys aina kolmeen ja puoleen metriin nykyisestä maanpinnasta alaspäin laskettuna.

Kaivausten luonteen ja kiireisen aikataulun vuoksi ojat kaivettiin kokonaisuudessaan koneellisesti. Kymenlaakson museosta valvontatyöstä ja siihen liittyvästä arkeologisesta dokumentoinnista vastasi kaksi henkilöä. Työssä keskityttiin pääasiassa alueen vanhinten (Ruotsinsalmen aikaisten) kulttuurikerrosten ja rakenteiden tutkimiseen ja dokumentointiin. Niitä nuoremmat kerrokset ja rakenteet dokumentoitiin vain yleisluontoisesti ja kerroksista löytyneistä arkeologisista löydöistä otettiin talteen vain ne, jotka liittyivät Ruotsinsalmen aikaiseen asutukseen.

KIVISIÄ OJIA JA HAJONNEITA HIRSIRAKENTEITA

Kirkkokatu 2:n piha-alueelle kaivetun, seitsemän viemäriojan muodostaman verkoston alueelta löytyi kaikkialta Ruotsinsalmen aikaisen asutuksen kulttuurikerroksia, löytöjä sekä rakenteiden jäännöksiä. Kaivetuista ojista paljastui useita pohjois-etelä-suuntaisia, runsaan metrin levyisiä kivillä täytettyjä ja matalia ojanteita, jotka muodostivat neljä runsaan metrin levyistä rinnakkaista kivilatomusta. Niiden rakenteen, kerros- ja havaintojen ja historiallisten lähteiden perusteella ne ovat tulkittavissa alueella 1790-luvulla sijainneen puisen jalkaväen kasarmin perustuksen osiksi. Samantyyppisiä kivirakenteita löytyi vuotta aiemmin viereisessä korttelissa, kun Ruukinkatu 15:n tontilla tutkittiin Ruotsinsalmen aikaisen esikunta- ja yliupseerirakennuksen jäännöksiä.

Viemäröintitöiden yhteydessä ojista paljastuneista arkeologisista rakenteista yllättävin oli Ruukinkadun katualueelta löytynyt hirsisalvosrakenne, josta saatiin kaivettua esiin ainoastaan osa sen länsiseinää ja pohjoisnurkkaa. Kahdeksan hirsikerran ja 1,5 m korkuinen hirsiseinä »

Kirkkokatu 2:n viemäröintityöt käynnissä tontin piha-alueella.

Kuva: Marita Kykuri, Kymenlaakson museo

”Pohjalla oli säilynyt paksu kerros ruotsinsalmelaista käymäläjätettä.”

Sotasataman miehistökasarmin kiviperustuksen pintaa esiin kaivettuna piha-alueen keskustassa. Saman rakenteen osia paljastui kolmesta muustakin alueelle kaivetusta viemäriojasta.

Ruukinkadun asfaltin alapuolelta paljastui hyväkuntoinen hirsirakenne, joka osoittautui Ruotsinsalmen aikaisen käymälän länsiseinämäksi. Hirsikehikon yläosa oli täytetty isoilla kivillä, mutta sen pohjalla oli säilynyt paksu kerros ruotsinsalmelaista käymäläjätettä, joka levitti kesäkuumalla ympäristöönsä vähemmän eksoottista hajumaailmaa.

Käymäläjätteen alta esiin kaivettu pohjalausdoitus. Pohjasaveen perustettu laudoitus oli säilynyt erittäin hyväkuntoisena ja lautojen pinnalla erottui vielä ”tuoreita” sahausjälkiä.

Kuvat: Marita Kykyri, Kymenlaakson museo

sekä siihen liittyneen pohjalaudoituksen jäännökset olivat peräisin historiallisille kartoillekin ikuistetusta Ruotsinsalmen aikaisesta puukäymälästä. Rakenne oli rik- koutunut jo aiempien katualueella tehtyjen viemärointitöiden yhteydessä, mutta sitä ympäröivän eristesavikerroksen ansiosta sekä rakenteen hirsiseinä että pohjalaudoit- tus olivat säilyneet maaperässä erinomai- sessa kunnossa.

Pohjasaveen kaivettu hirsikehikon nurkka- us pohjalaudoituksineen oli mitä todennä- köisimmin osa puukäymälän alla sijain- nutta latriinitavaran keruualustasta. Siihen viittasi myös hirsikehikon pohjalaudoituk- sen päältä paljastunut 60 cm paksuinen kerros, joka osoittautui sisältävän runsaasti suoliston läpi kulkeneita kasvijäänteitä ja siemeniä sekä kuivikeaineen jäännöksiä (ks. M. Lempiäinen-Avcin artikkeli aiheesta tässä julkaisussa).

KÄYMÄLÄTUNKION LÖYDÖKSIÄ

Käymälän täyttökerros sisälsi kasvijään- teiden lisäksi myös eläinten luita, nahkajä- tettä, tekstiilin paloja sekä keramiikka- ja lasiastiodien katkelmia. Vielä käymälän käytössäoloaikana oli talousjäte tuskin paikalle joutunut, vaan käymälä lieene toiminut jätetunkiona vasta sen jälkeen, kun rakennus oli menettänyt alkuperäi- sen käyttötarkoituksensa. Tämä tapahtui

viimeistään 1810-luvulle tultaessa, jolloin alueen miehistökasarmitkin purettiin. Käymälätunkioon heitetty eläimenluiden analyysitulokset kertovat, että peräti 97 % löytyneistä luista oli peräisin naudas- ta. Sotilaiden ruokavalion koostumusta valottavat myös tunkiosta löytyneet sian, lampaan / vuohen ja kalan luut. Nahkan ja tekstiilinpalojen leikkuujäte kertoo puoles- taan sotilasyhteisössä aikoinaan toimineen käsityöammatin harjoittajia.

VIELÄ JÄI KAIVETTAVAA

Viemärointitöiden yhteydessä päästiin tut- kimaan ja dokumentoimaan vain pieni osa Kirkkokatu 2 piha-alueen arkeologisista jäännöksistä. Kaivutyön yhteydessä tehty- jen arkeologisten havaintojen perusteella on alueella vielä paljon uutta löydettävää. Voi vain arvailla, mitä kaikkea mielenkiin- toista tontin maaperä vielä uumenissaan pitää. Kuten kesän 2013 arkeologiset löy- döksetkin, tulevat toistaiseksi esiin kaiva- mattomat kulttuurikerrokset löytöineen ja rakenteineen vielä epäilemättä täyden- tämään sekä elävöittämään historiallisten arkistolähteiden kautta välittyvää kuvaa so- tasataman alueen Ruotsinsalmen aikaisesta elämänmenosta. **T**

”Voi vain arvailla, mitä kaikkea mielenkiintoista tontin maaperä vielä uumenissaan pitää.”

Käymälätunkiosta ei tavattu laisinkaan metalliesineitä. Sen sijaan kasarmirakennuksen piha-alueelta löytyi rautanaulojen ja muiden löytöjen katkelmien lisäksi myös ehjiä esineitä, kuten ortodoksinen messinkikasteristi sekä lyijyvaippaan kääreäistä pyssypii.

Kuvat: Tiina Leinonen, Kymenlaakson museo

LÄHTEET

ARKISTOLÄHTEET

Karta öfver För detta Kotka och Kymmengårds fästningar underlydande Ägors belägne. KA/MH G9 9/1-4. Laatinut C. G. Aminoff vuonna 1844. Suomen Kansallisarkisto.

Kivikero, Hanna. Kotka, Kotkan Klubin tontti, Kirkkokatu 2. Osteologinen analyysi vuoden 2013 arkeologisten tutkimusten luuaineistosta (KyM 2013018:1-2).

Kotka Stads tomtebok 1884-. Upprättad år 1884 af Emil Graeffe. Bic 4. Kotkan kaupungin maistraatin arkisto.

Kotkansaari. Matkailukartta. Kotkan kaupunkisuunnittelu 2009.

Kykyri, Marita 2012. Kotka, Kotkansaari. Ruukinkatu 15 tontti 285-1-7-5. Kaupunkiarkeologinen kaivaus 2.7.–31.7. 2012.

Kykyri, Marita 2013. Kotka, Kotkansaari. Kirkkokatu 2 tontti 285-1-6-7. Kaupunkiarkeologinen viemäryön valvonta 14.6.–23.7. 2013.

Lempiäinen-Avci, Mia 2014. Kotka, Kirkkokatu 2, ns. ”Kotkan Klubin tontti”. Arkeologinen valvontakaivaus. Makrofossiilitutkimukset 2013. Tutkimusraportti 2014. Turun yliopisto, Biologian laitos. Kasvimuseo/Paleoetnobotaniikan laboratorio.

Museoviraston lausunto Dnro: 423/304/2012 20.3.2013. Lausunto Kotkan Klubin kaivutöistä, os. Kirkkokatu 2.

RGAVMF 1798a. F. 326. op. 2. d. 1714. Ruotsinsalmen sataman ja sitä ympäröivien saarten sekä rantamantereen kartta vuodelta 1798. Venäjän valtion Merivoimien arkisto, Pietari.

RGAVMF 1798b. Kartta F. 3 L. op. 23. d. 976, s. 67. Venäjän valtion Merivoimien arkisto, Pietari.

RGAVMF 1803. Kartta F. 3 L. op.26. d. 1690. Ruotsinsalmen ja Kyminlinnan kartta vuodelta 1803. Venäjän valtion Merivoimien arkisto, Pietari.

Ruotsinsalmen sataman pääsuunnitelma Kotkansaarella vuodelta 1801. Hallitsevan senaatin aktikartat. Hallitseva Senaatti Dno 297/--. Suomen Kansallisarkisto.

VeSa. Ruotsinsalmen linnoitus- ja rakennuspiirustusten arkisto. Suomen Kansallisarkisto.

KIRJALLISUUS

Airola, Olli. Ruotsinsalmen merilinnoitus ja sen sotilaallinen merkitys. Ruotsinsalmen merilinnoitus 1790–1855. Kymenlaakson museon julkaisuja no 1. Myllykoski, 1978.

Alén, Vesa et al (toim.). Rakennettu Ranta – Ruotsinsalmesta Kotkan satamaan. Kymenlaakson museon julkaisuja 32. Porvoo, 2013.

Backström, Ragnar. Kotkan Klubi 100 vuotta. Kotka, 1984.

Harjunpää, Kaisu. Ruotsinsalmen linnoitusyhdyiskunta ja sen elämä. Ruotsinsalmen merilinnoitus 1790–1855. Kymenlaakson museon julkaisuja no 1. Myllykoski, 1978.

TATTARIA JA HIRSSIÄ SOTILAIKEN RUOKANA 1790-LUVUN RUOTSINSALMEN MERILINNOITUKSESSA

Ruotsinsalmen merilinnoitus rakennettiin vuosina 1790–1809 keisarinna Katariina II:n käskystä Kotkansaarelle sekä sitä ympäröiville pienille saarille eli nykyisen Kotkan kaupungin alueelle. Ruotsinsalmesta muodostui noin 10 000 asukkaan yhdyskunta, jonka väestö oli pääasiassa venäläisiä sotilaita ja heidän perheitään sekä sotaväen myötä tulleita kauppiaita. Linnoituksen sotasataman läheisyyteen rakennettiin kuusi puista kasarmia maavoimien miehistön majoittamiseen. Luonnollista on, että kasarmien välittömään läheisyyteen rakennettiin myös käymälät eli ulkokuuussit sotilaille. »

Ruotsinsalmen merilinnoituksen kasarmirakennukset sekä käymälät näkyvät myös vuoden 1801 kartassa. Sininen nuoli osoittaa käymälärakennusta, joka on kartassa merkitty w-kirjaimella. Tästä käymälästä on otettu arkeologisten tutkimusten yhteydessä näytteitä lantakerroksista.

Lähde: Ruotsinsalmen sataman pääsuunnitelma Kotkansaarella vuodelta 1801. Hallitsevan senaatin aktikartat. Hallitseva Senaatti Dno297/---. Suomen Kansallisarkisto

Mia Lempiäinen-Avci

FM Mia Lempiäinen-Avci on valmistunut Turun yliopistosta pääaineenaan arkeologia. Tällä hetkellä hän on Turun yliopiston biologian laitoksen kasvimuseon tohtorikoulutettava, erikoistumisalanaan kasviarkeologia. Hän on analysoinut mm. Ruotsinsalmen kasvijäänteitä.

LANTAKIKKAREIDEN KERTOMAA – MITÄ SOTILAAT OVAT SYÖNEET?

Arkeologisten tutkimusten mukaan käymälät ovat olleet hirsirakenteisia ja niissä on ollut laotalattia. Hirsiseinät ja laotalattia sekä käymälän lantakerrokset ovat säilyneet varsin hyvässä kunnossa. Arkeologit ottivat näytteitä lantakerroksesta, josta voitiin erottaa jopa yksittäisiä lantakikkareitakin. Näistä kikkareista saadaan varsin suoraviivaista tietoa siitä, mitä kasarmialueen sotilaat ovat syöneet.

Lantakikkareet tutkittiin mikroskoopin avulla ja niistä erotettiin kaikki kasvienosat ja eläinten luut. Lantakikkareista määritettyjen kasvi- sekä eläinjäänteiden perusteella sotilaiden ruokavalio on ollut voimakkaasti painottunut erilaisiin viljatuotteisiin, mutta myös kotimaisia keräilykasveja, pienikokoista kalaa ja jopa eksoottisia tuontihedelmiä on syöty.

Kirjallisten lähteiden perusteella tiedetään, että sotilaiden ravinto koostui leivästä, keittotarpeista ja särpimestä. Keittotarpeita olivat ryynit, herneet ja jauhot. Särvintä puolestaan olivat liha, silava, kala ja voi. Liha oli useimmiten naudanlihaa ja kala oli suolattua silliä tai silakkaa, mutta kuivattuna tarjolla oli esimerkiksi vähärasvaista haukea. Lisäksi tarjolla oli voita, suolaa ja etikkaa sekä juomana olutta, sahtia ja toisinaan myös paloviinaa. Sotilaiden ruokavalio oli vaatimaton, mutta ei suuresti poikennut siitä, mitä tavallinen kansa söi.

TATTARIA JA KARHUNVATUKKAA

Sotilaan tärkein ruoka oli leipä. Tutkituissa lantakikkareissa on muutamia kauran, ohran, vehnän ja rukiin jyvien kuoria, jotka voivat olla peräisin leipään jauheista jyvistä. Sen sijaan tattarin siemeniä löytyi todella runsaasti, joten sotilaat ovat syöneet tattariryynejä. Tattaria käytetään viljan tavoin ja tattariryyneet ovat maukkaita puurossa tai lisukkeena. Jauhoiksi jauhaminen on ollut harvinaisempaa, mutta jauhoista valmistetaan muun muassa blinejä ja tattaririeskaa. Suomen varhaisimmat tattarijäänteet ovat Turusta 1200-luvulta. Suomessa tattaria on viljelty 1700–1800-luvulla paljonkin, mutta viljely on rajoittunut vain Itä-Suomeen, lähinnä niille alueille, joilla harjoitettiin kaskiviljelyä. Kaskiviljelyn loppuessa myös tattarin viljely loppui lähes täysin Suomesta. Tattarin heikkous on sen hallanarkuus, joka saattoi aiheuttaa suuriakin sadonmenetyksiä. Tattarin viljely saattoi johtaa rikastumiseen tai köyhtymiseen, kuten Gaddin (1777) kirjoittama sananlasku sanoo: *”tattara taleri tekä, tattara talotomaxi”*. Tattarin ravintoarvo on hyvin merkittävä, se on terveellinen ja täyttävä ruoka-aine, joten ei ole ihme, että tattari muodosti erityisesti köyhän väestön sekä merimiesten ja sotilaiden ruokavaliosta merkittävän osan.

Lantakikkareista löytyi myös hirssin jyviä. Viljahirssiä on viljelty aina esihistoriallisista ajoista alkaen Euroopassa ja esimerkiksi Venäjällä ja erityisesti Ukrainassa sitä viljellään edelleen. Hirssiä ei ole viljelty »

Lantakakkara käymälän lantakerroksesta. Kakkaran pinnalla näkyy viljanjyvien kuoria, olkea ja karvaa sekä erilaisia kasvien siemeniä. Kuvan mittakaava 2 cm.

Tattarin kolmisärmäisiä siemeniä. Kuvan mittakaava 0,5 mm.

Kuvat: Mikael Kukkonen, Turun yliopisto, kasvimuseo

”Arkeologit ottivat näytteitä lantakerroksesta, josta voitiin erottaa jopa yksittäisiä lantakikkareitakin.”

Suomessa. Venäjän puolelta tunnetaan hirssiä Staraja Ladogan maalinna viikinkiaikaisista kerrostumista 800–900-luvulta. Viljahirssin jyvistä valmistetaan puuroa ja hirssin siemeniä voidaan käyttää myös riisin tavoin, mutta jauhon valmistaminen hirssistä ei ole yleistä. Hirssin lehdistä ja varsista saadaan eläimille hyvää rehua. Hirssi on taloudellisesti tärkeä kasvi, sillä se kestää hyvin kuivuutta ja on kasvupaatuksiltaan hyvin vaatimaton. Tämän vuoksi katovuosiinakin hirssistä saadaan yleensä edes jonkinmoisia satoja.

Mustikan kokonaisia marjoja ja siemeniä oli lantakikareissa runsaasti. Väri on mustikasta haalennut, mutta muuten marjat ovat hyvin tunnistettavia ja siemenet ovat hyvin säilyneitä. Kuvien mittakaavat 1 mm ja 2 mm.

Kuvat: Mikael Kukkonen, Turun yliopisto, kasvimuseo

Lantakikkareista löytyi paljon kokonaisia mustikoita ja mustikan siemeniä. Saivatko sotilaat syötäväkseen mustikkakeittoa, piirakkaa tai tuoreita mustikoita sellaisenaan? Hapankirsikan kiviä ja vadelman, mansikan ja karhunvatukan siemeniä löytyi myös runsaasti. Suomessa hapankirsikka ei ole koskaan ollut kovin suosittu, mutta Venäjällä hapankirsikan viljelyllä on pitkät perinteet ja se on siellä omenan jälkeen tärkein hedelmäpuu. Hapankirsikka on nimensäkin mukaan maultaan hapan, joten sen syöminen tuoreena ei ollut yleistä. Sen sijaan sitä käytettiin enimmäkseen säilötynä ja erilaisten liköörien ja alkoholijuomien mausteena. Vadelmaa ja mansikkaa on kasvanut Ruotsinsalmen linnoituksen alueella ja lähiympäristössä, mutta hieman erikoisempia ovat lantakikkareista löytyneet karhunvatukan siemenet. Ne ovat myös todennäköisesti Venäjän eteläosista peräisin, sillä karhunvatukat viihtyvät lauhkeassa ja lämpimässä ilmastossa, Suomessa

Ensimmäinen Suomessa arkeologisesta yhteydestä löydetty salvia siemen. Kuvan mittakaava 2 mm.

Kuva: Mikael Kukkonen, Turun yliopisto, kasvimuseo

lähinnä vain Ahvenanmaalla. Karhunvatukoita on syöty tuoreena ja niitä on säilötty hilloiksi ja hyytelöiksi. Kasarmialueelle karhunvatukkaa on todennäköisesti tuotu esimerkiksi hillonaa venäläisten kauppiaiden välityksellä tai lähetetty sotilaille kotipuolesta.

SALVIAA PATAAN JA VIKUNAA JÄLKIRUOAKSI?

Kotimaisia marjoja eksoottisempi on tuontihedelmä viikuna, jonka siemeniä löytyi kikkareista. Viikuna kasvaa Välimeren alueella. Tuontia varten viikunat kuivatettiin, jolloin ne oli helpompi kuljettaa ja ne säilyivät hyvin. Viikunan siemeniä löytyy hyvin usein arkeologisista yhteyksistä Etelä-Suomessa ja vanhimmat löydöt ovat Turusta 1200-luvulta. Venäjän puolelta Käkisalmen linnoituksesta on löydetty 1000-luvulle ajoittuvia viikunansiemeniä. Koska viikuna on tuontitavaraa, »

tavallisen kansan pöydässä viikunaa on ollut hyvin harvoin vielä 1790-luvulla.

Hyvin erikoinen on lantakikkareista löytynyt hienostuneen maustekasvin, salvian, siemen, jota löytyi nyt ensimmäisen kerran arkeologisesta yhteydestä Suomessa. Salviala tunnetaan arkeologisista yhteyksistä eri puolilta Keski-Eurooppaa jo keskiajalta lähtien. Pohjoismaihin salvia tuli luostarilaitoksen sekä hansakauppiain mukana ja salvia mainitaan 1400-luvulta peräisin olevassa Naantalin luostarin yrttikirjassa. Salvian lehtiä käytetään kuivattuna ja tuoreena maustamaan lihaa, riisitalintuja, makkarointa ja keittoja. Salvian lehtiä ja siemeniä on käytetty paikallisesti lääkkeinä kylmettymiseen, särkyihin ja vatsatauteihin. Salvian käytöstä lääkkeenä mainitsee jo Agriola (1544) terveydenhoito-ohjeissaan *”Nyt salvia ja hylle kelpaa, ja ruutan suurustamat syödä”* sekä *”Salviaa, ruutaa ja märkkää nautitse”*. Salviala on käytetty 1600–1700-luvulla myös teen valmistuksessa. Salviateestä tuli paljon suositumpaa kuin tavallisesta mustasta teestä.

VENÄLÄISET JA PAIKALLISET KAUPPIAAT KOTKASSA

Lantakikkareiden sisältämät viikunan, karhunvatukan, salvian, hirssin ja tattarin siemenet ovat mielenkiintoisia löytöjä. Tätä eksotiikkaa ja tuontia selittää linnoitusalueella asuneet

ja kauppaa tehneet kauppiat ja liikemiehet. Historiallisista lähteistä tunnetaan muun muassa venäläinen liikemies Fjodor Larkin sekä kauppiat Jakov ja Gavril Vavulin, jotka kaikki tuottivat erityisesti Pietarista jauhoja ja muuta ruokatavaraa sotaväelle. Todennäköisesti näiden kauppiain kautta linnoitusalueelle ovat saapuneet niin eksoottinen viikuna, hirssi kuin tattari. Venäläisten kauppiain välityksellä sekä todennäköisesti myös lähetyksinä koto- puolesta sotilaat ovat saaneet ruokapöytään makuelämyksiä maailmalta ja tuttuja makuja omilta kotiseuduiltaan. Kalaa pöytään on ehkä saatu paikallisilta kalastajilta ja kasarmialueella ovat voineet käydä paikalliset kauppa- massa metsästä poimittuja metsämarjoja sekä oman ryytimaansa tuotteita.

Ruotsinsalmen merilinnoituksen kasarmialueen ulkokuusista otetuista lantakikkareista löytyneet kasvijänteet osoittavat, että sotilain ruokavalio ei ollutkaan aivan niin yksipuolista ja kurjaa, kuin voisi olettaa. Salvia, tattari, hirssi, hapankirsikka, karhunvatukka, mustikka, mansikka, vadelma ja viikuna sekä kala ovat aivan ihastuttavia vielä nykyaikaisessakin ruokapöydässä! **T**

LÄHTEET

ARKISTOLÄHTEET

Kaupunkiarkeologinen viemäröintityön valvonta 14.6.–23.7. 2013.
Kaivauskertomus. Kymenlaakson museo.

Kykyri, Marita: Kotka, Kotkansaari. Kirkkokatu 2 tontti 285-1-6-7. 2013.

Ruotsinsalmen sataman pääsuunnitelma Kotkansaarella vuodelta 1801.
Hallitsevan senaatin aktikartat. Hallitseva Senaatti Dno297/--. Suomen Kansallisarkisto

KIRJALLISUUS

Gadd 1777; Niemelä, Jari: Vain hyödynkö tähden? SHS, tutkimuksia 199. Helsinki 1998.

Hårdstedt, Martin: Suomen sota 1808–1809. WSOY 2007.

Häkkinen, Kaisa & Lempiäinen, Terttu: Aaloesta öljypuuhun.
Suomen kielellä mainittuja kasveja Agricolan aikaan. Bookwell Oy, Porvoo. 2011.

Lappalainen, Jussi T.: Kasarmin aidan kahden puolen.
SHS, Historiallinen arkisto 101. Helsinki 1993.

Rousi, Arne: Auringonkukasta viiniköynnökseen. WSOY 1997.

VIISAUTTA VIIDESSÄ OSASSA

On heti alkuun sanottava tämä: Elvi Iko-
sen, Marita Kykyrin, Timo Lievosen, Ari
Ryökkysen ja Galina Vangosen *Rakennettu
ranta – Ruotsinsalmesta Kotkan satamaan*
on mainio kirja. Sen viisi alalukua jäsentä-
vät rakennetun rannan jo otsikoinnillaan:
Vangosen *Aarteita arkistoista – Ruotsin-
salmi kartoissa ja piirustuksissa*, Kykyrin
*Olipa kerran Ruotsinsalmi – mennyttä aikaa
etsimässä*, Ryökkysen *Kehittyvät korttelit
ja vaihtuvat kortteerit*, Ikosen *Satamassa
tarpeellisia toimintoja rakennuksineen* ja
Lievosen *Neljä tyylihistoriallista vaihetta*.

Kirjan lähdeluettelo ja -viitteet eivät jätä toi-
vomisen varaa. Harrastipa vanhoja karttoja,
rakennuspiirustuksia tai valokuvia, löytää
aineistoa, johon ei ole aiemmin törmännyt.

Menneisyyteen liittyvien tarinoiden
maailmassa arkistotiedolla on taipumus
palauttaa tarina ruotuunsa. Mikä matkan
varrella puheissa suurenee, se arkistoissa
pienenee. Tämä kirja todistaa päinvastais-
ta. Sotilaiden saarella toteutettiin suur-
ta, kuten itse sotasatama ja suunniteltiin
myös, kuten telakkaa Sapokkaan.

Todistusaineisto Ruotsinsalmen merilin-
noituksen sekä toteutuneesta että toteu-
tumattomasta on vaikuttava. Sama pätee
aikaan linnoituksen tuhon jälkeen. Tämän
kirjoittajalle vuodet ennen Krimin sotaa
aiheuttivat eniten ahaa-elämyksiä. »

Antero Kekkonen

Antero Kekkonen on Kansan Sivistysrahaston
puheenjohtaja. Hän on kuulunut eduskunnan
historiatoimikuntaan ja luennoi lähinnä sota- ja
poliittisesta historiasta. Häneltä ilmestyy keväällä
kirja. Ammatillinen tausta on televisiossa.

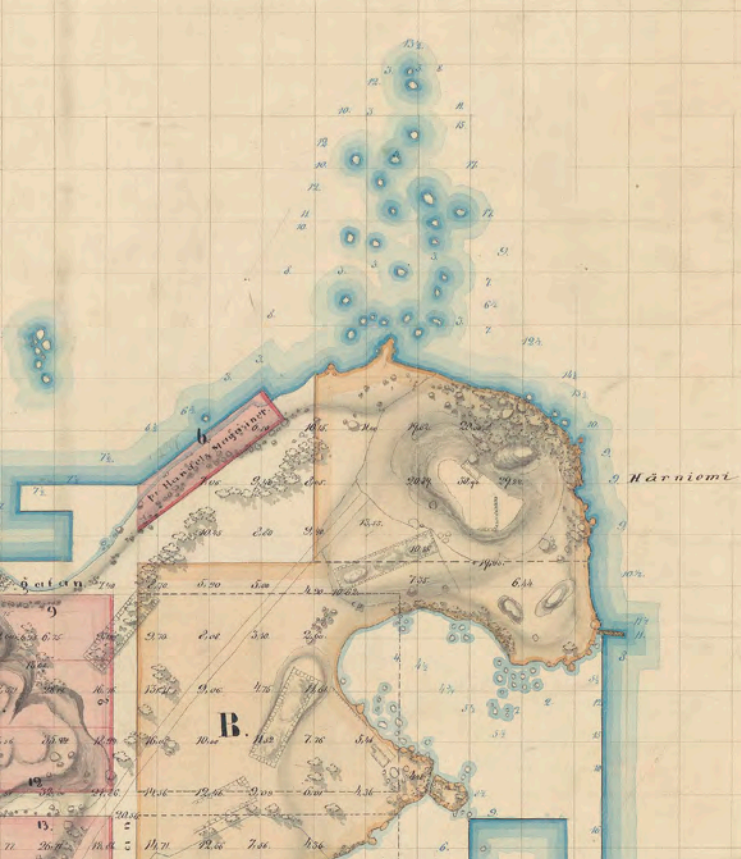

Kymenlaakson museon jul-
kaisusarjaan kuuluva *Raken-
nettu ranta – Ruotsinsalmesta
Kotkan satamaan* -niminen
kirja ilmestyi joulukuussa
2013.

Kuva: Tiina Leinonen,
Kymenlaakson museo

Ruotsinsalmen sataman suunnitelma,
johon on merkitty väreillä ja kirjaimilla
sopivat paikat kivirakennuksia varten.
Suunnitelma on hyväksytty vuonna
1806.

Kartta: Ruotsinsalmi. Kotkan asemakaava.
Suunniteltujen kivirakennusten sijoituspaikat. 29 EN
Ruotsinsalmi 1806. VeSA

Kotkan esikaupungin pohjoisranta Reuterin asemakaavasuunnitelmassa 1860-luvulta. Kaavaan on himmeämmällä merkitty mm. Ruotsinsalmen sotasataman aikaisten rakennusten kiviperustuksia ja linnoituksen aikainen pääkatu.

Kartta: Generalkarta öfver planen till indelningen af sk. Kotka förstaden belägen uti Kymmene socken. Upprättad år 1866/1867 af C. Reuter, SM Kotka Ich *3, KA

Satamanäkymä vuodelta 1908. Vasemmalla näkyy Tukku Kauppa Osakeyhtiön kaksikerroksinen tiilimakasiini ja Tshedajeffin asuinrakennuksen pääty. Keskemmällä kuvassa on Palotorninvuori palotornineen. Myös satamaan asti johtava rautatie näkyy selkeästi.

Kuva: Kuvaaja tuntematon, Kymenlaakson museo

JOS RUOTSINSALMI OLISI SÄILYNYT?

Sodat ovat olleet Kotkan kohtalo. Paikkakunnan erikoisuus on, että sen historiaan ratkaisevasti vaikuttaneet rauhanteot sotien jälkeen ovat miltei näköetäisyydellä. Värälässä, vain vähän matkaa Kymijokea pohjoiseen, solmittiin Kustaan sotien rauha. Parisenkymmentä vuotta siitä ja Suomen sodan rauha solmittiin vieläkin lähempänä, Haminassa.

Värälän jälkeen Ruotsinsalmen merilinnoitus syntyi, Haminan jälkeen kuoli, viipeellä tosin. Fyysisen kuoliskun antoi ranskalais-englantilainen laivasto-osasto. Arkistolöytöihinsä vedoten Galina Vangonen kuitenkin kirjoittaa, että "on perusteltua väittää, että Ruotsinsalmen olisi voitu pelastaa hävitykseltä. Esimerkiksi Ruotsinsalmen kartassa vuodelta 1854 näkyy, että kaikki varustukset voidaan varustaa käyttökuntoon. Kartalle on merkitty tykkien ampumasektorit sekä paljon rakennuksia".

Omalla tavallaan itse Venäjän keisari asettui kuitenkin vierasmaalaisten sotilaiden rinnalle. Hän "käski jättämään Kotkan puolustamatta ja kuljettamaan kanuunat ja ammukset Svartholmaan".

Galina Vangosen näkemys merilinnoituksen puolustamisesta on mielenkiintoinen. Jos rakennuskanta olisi säilynyt hävitykseltä, miten se olisi vaikuttanut Kotkan saaren myöhempään rakentamiseen? Olisiko siitä niin itsestään selvästi tullut ensin sahojen, sitten muunkin teollisuuden saari?

ARKEOLOGISET AARREAITAT

Hävitetty sotaväen saari muuttui teollisuuden saareksi 1870-luvulla. Jo edellisellä vuosikymmenellä Kotkan saarelle oli laadittu suunnitelma asemakaavaksi. Sen teki siviili-insinööri C. Reuter. >>

Reuter näkee tulevaisuuteen, teollisuuteenkin, mutta ei tyystin hylkää vanhan linnoituksen asemakaavaa. Sen tuo Marita Kykyri hienosti esiin. Reuter ymmärsi kerroksisuuden. Yhdyskuntasuunnittelu ei lähde tyhjästä koskaan.

Arkeologiset kaivaukset eivät ole olleet tuttu ilmiö Kotkassa. Hyvä, että niitä tehdään nyt. Kaivausten osalta uusi vuosituhat saisi olla vanhaa viisaampi.

Marita Kykyri muistuttaa sivistyneellä tavalla, että arkeologiseen aarreaittaan voi johdattaa milloin parkkihalli, milloin likaviemäri.

Kuvassa vasemmalla olevan höyryveneen piipusta oikealle on pakkahuone, tullikamari, toinen pakkahuone ja laitimmaisena oikealla tullin kauttakulkuvarasto.

Kuva: Kuvaaja tuntematon, Kymenlaakson museo

KORTTELI KORTTELILTA

Ari Ryökkysen *Kehittyvät korttelit ja vaihtuvat kortteerit* kertoo pelkistetysti sataman vetovoimasta, joka ei ulotu ainoastaan liiketoimintaan, vaan asumiseen myös. Tutki ja kuljettaa lukijaa kortteleittain.

Vain työtä ja asumista eivät korttelit kuitenkaan ole. Huvielämä hakeutuu satamaan päin sekin. On ravintolaa ja hotellia ja keilarataa, tarvittaessa huviteltojakin laituri-la saakka.

Synkempi puoli sataman äärellä ovat tulipalot, jotka muuttivat kaupunkikuvaa. Kaikkialle näkyvä myönteinen muutos oli palotorni, joka tosin paloi sekin myöhemmin.

Tulipaloja oli Kotkansaarella suhteellisen paljon, mutta niistä on puhuttu aika vähän. Mahtaisiko syynä olla toinen maailmansota ja sen ilmapommitukset? Sota sytytti paloja niin paljon, että rauhan palot ovat päässeet unohtumaan.

SATAMAN RAKENNUKSET

Satamassa on toimintoja, joita ei ole missään muualla. Ne edellyttävät omanlaistaan rakentamista. Elvi Ikonen tekee tarkkaa työtä käydessään läpi rakennuskantaa. Tullikamari ja pakkahuone kuuluivat 1800-luvun satamaan.

Merenkulku muovasi miljöötä maissa. >>

”Kotkan on ratkaistava, miten se kunnioittaa muistojaan – tai oikeammin: miten se käyttää mahdollisuutensa.”

Haaksirikot olivat paitsi tragedia myös byrokraattinen ongelma, joka työllisti viranomaisia. Meripelastukseen liittyvä yritystoiminta kuului satamakaupunkiin. Telakat tulivat tarpeeseen. Tokko olisi saatu rautatietäkään ilman satamaa.

Satama on kadonnut silmistä, samoin sen kaupunkiin kuuluva rakennuskanta. Juuri siksi Kantasataman rakennukset ovat tärkeä tutkimuskohde. Kirjan valokuvat täsmentävät kohteen.

SATAMAN TYYLISUUNNAT

Jos on kiinnostunut rakentamiseen liittyvistä historiallisista arvoista, Timo Lievosen *Neljä tyylihistoriallista vaihetta* on pelkistetty vanhan Kotkansaaren kuvaus.

Ensin tuli Ruotsinsalmeen venäläinen klassismi. Se tuhottiin ja saari autioitui. Vain Pyhän Nikolauksen kirkko jäi.

Kun sataman äärelle ruvettiin rakentamaan, tehtiin koristeellista. Materiaali oli puu.

Uusi tyyli – optimismia satamaan otsikoi Lievonen luvun, jonka rakennustaiteellinen tähti on Tukkukaupantalo. Oivaltavampaa kuvausta kyseisestä talosta en ole lukenut. Talo on eräänlainen aikansa ihme. Sota-ajan ihme puolestaan oli, että raskas neuvostoilmapommi, joka tuli läpi kattojen ja lattioiden, jäi suutariksi.

Kuin pisteeksi sataman monimuotoisuudelle Lievonen hyppää ajassa eteenpäin ja katsoo Kairoon, joka on ”rakennusmestarifunkkista”. Sen ”kulttuurihistoriallinen arvo painottuu enemmän siellä vietettyyn ravintolaelämään kuin rakennustaiteeseen”. Juuri niin. On aiheellista muistuttaa, että rakennettuun rantaan kuuluu kaikenlaista.

KANTASATAMAN KOHTALO?

Rakennettu ranta – Ruotsinsalmesta Kotkan satamaan on tärkeä teos. Sen viesti on yleinen, mutta julkaisuajankohta antaa kirjalle paikallisen lisämerkityksen: Kantasataman kohtalo on auki.

Käytöstä jäävä rahtisatama on suuri mahdollisuus. Kiehtovimmat satamat maailmalla ovat sellaisia, joissa historia on läsnä, osin näkyvissäkin.

Kotkassa satama on siirtynyt pois silmistä, mutta ei vielä mielestä. Kotkan on ratkaistava, miten se kunnioittaa muistojaan – tai oikeammin: miten se käyttää mahdollisuutensa.

Kotka ei ole saavuttanut kuuluisuutta tasokkaan ympäristökeskustelun tyyssijana, pikemminkin päinvastoin. Siksi ja siitä huolimatta: ketkä Kantasataman tulevaisuudesta päättävätkin, heidät olisi velvoitettava lukemaan *Rakennettu ranta – Ruotsinsalmesta Kotkan satamaan*. **T**

Tukkukaupantalon koristeaiheet ovat tyyliteltyjä kasviornamenteja.

Kuva: Timo Lievonen, Kymenlaakson museo

SÄLEITÄ

ALEKSANTERI III JA SUOMI – KEISARILLISTA KESÄLOMAA

LIISA KOHO

Aleksanteri III ja Suomi -näyttelyn esineistö tulee Venäläisen taiteen museosta Pietarista. Näyttelyssä on esillä kuvataidetta, muun muassa Ivan Kramskoin muotokuvat Aleksanteri III:sta ja hänen tanskalais-syntyisestä puolisostaan Maria Fjodorovnasta eli Dagmarista.

Näyttelyssä on myös suomalaislehdistön keisarin ”hovimaalariksi” tituleeraaman Albert Benois’n töitä, mukana mielenkiintoiset Langinkoskea ja Kymijokea esittävät vesiväriyöt.

Kuvataiteen ohella näyttelyssä on esillä keisarilliseen elämään liittyvää esineistöä, muun muassa Fabergén tehtaan kannut ja ikonilamppu. Keisarillisen posliinitehtaan tuotantoa puolestaan edustavat koristeelliset pääsiäismunat ja astiaston osat. Suomen kansallismuseon kokoelmiin kuuluvasta keisariparin henkilökohdistaisesta pesukalustosta on myös saatu esille esimerkiksi sienirasiat ja kaatoastiat, jotka ovat Arabian tuotantoa.

Ollessaan vielä kruununperijä, Aleksanteri tutustui puolisonsa kanssa Langinkosken lohenkalastamoon

Aleksandr Gine: Maisema Suomenlahdella. Tyven. 1860-luku, öljy kankaalle.

Kuva: Venäläinen museo, Pietari

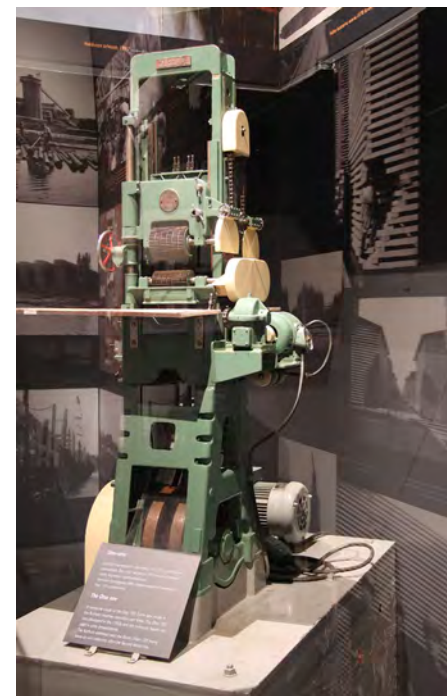
vuonna 1880. Tämän kosken partaalle suomalaiset rakensivat kalastuksesta pitävälle keisarilleen kalastusmajan, jonka virallisia tupaantuliaisia vietettiin vuonna 1889. Tupaantuliaisista on nyt kulunut 125 vuotta. *Aleksanteri III ja Suomi* -näyttelyssä on esillä myös juhluvuottaan viettävän Langinkosken keisarillisen kalastusmajan esineistöä.

Venäläisen taiteen museon kokoelmista koottu näyttely *Aleksanteri III ja Suomi – Keisarillista kesälomaa* on avoinna yleisölle Kymenlaakson museossa 14.2.–18.5.2014. Näyttely sisältää materiaalia, joka on ensi kertaa esillä Suomessa.

OTSO-RAAMISAHA

VESA ALÉN

Kymenlaakson museon Virtaa-näyttelyssä on esillä Otso 700 -raamisahan pienoismalli. Malli on rakennettu oppilastyönä vuosina 1957–1958 A. Ahlström Osakeyhtiön ylläpitämässä Karhulan tehtaitten konepajakoulussa. Saha on rakennettu toimivaksi malliksi, eli sen jalustaan asennetun Strömbergin sähkömoottorin voimin voisi muuttaa miniatyyritukkeja miniatyyrilau-doiksi. Pienoismallin käyttö ei ole rajoittunut pelkäs-tään konepajakoulun seinien sisäpuolelle, vaan se on toiminut myös mainoksena: raamisahalla on havainnol-listettu Helsingin messuilla, miten suurten sahalaitos-ten keskeisin kone, raamisaha, toimii.

Otso-raamisaha

Kuva: Tiina Leinonen,
Kymenlaakson museo

SUURSAAREN VILLE – J. W. MATTILAN ELÄMÄN MAISEMAT

MARJA SALMIJÄRVI

Vuonna 2014 tulee kuluneeksi 130 vuotta taiteilija J. W. Mattilan syntymästä. Ensimmäisen kerran tämä suursaarelaissyntyinen taidemaalari osallistui näyttelyyn 1904, 110 vuotta sitten. Kymenlaakson museossa järjestetään tasavuosien kunniaksi näyttely J. W. Mattilasta ja hänen elämästään. Mattilan rinnalla näyttelyssä kerrotaan myös Suursaaren historiasta. Lisäksi samanaikaisesti julkaistaan taidehistorioitsija Liisa Murtin kirjoittama teos Mattilan elämästä ja taiteesta.

Alkuvuosina Mattilan maalausten ja grafiikan aiheet löytyivät Suursaaresta – sen kujista ja uskomattomista maisemista. Saaren menettämisen jälkeen Lapin maisemat korvasivat Suursaaren. Myöhemmin merkittävään osaan nousivat muotokuvat. Maalausten lisäksi Mattila tunnetaan valokuvistaan. Suursaari on niissäkin vahvasti esillä. Vaimo Hillevi ja lapset ovat myös usein aiheina sekä hänen maalauksissaan että valokuvissaan.

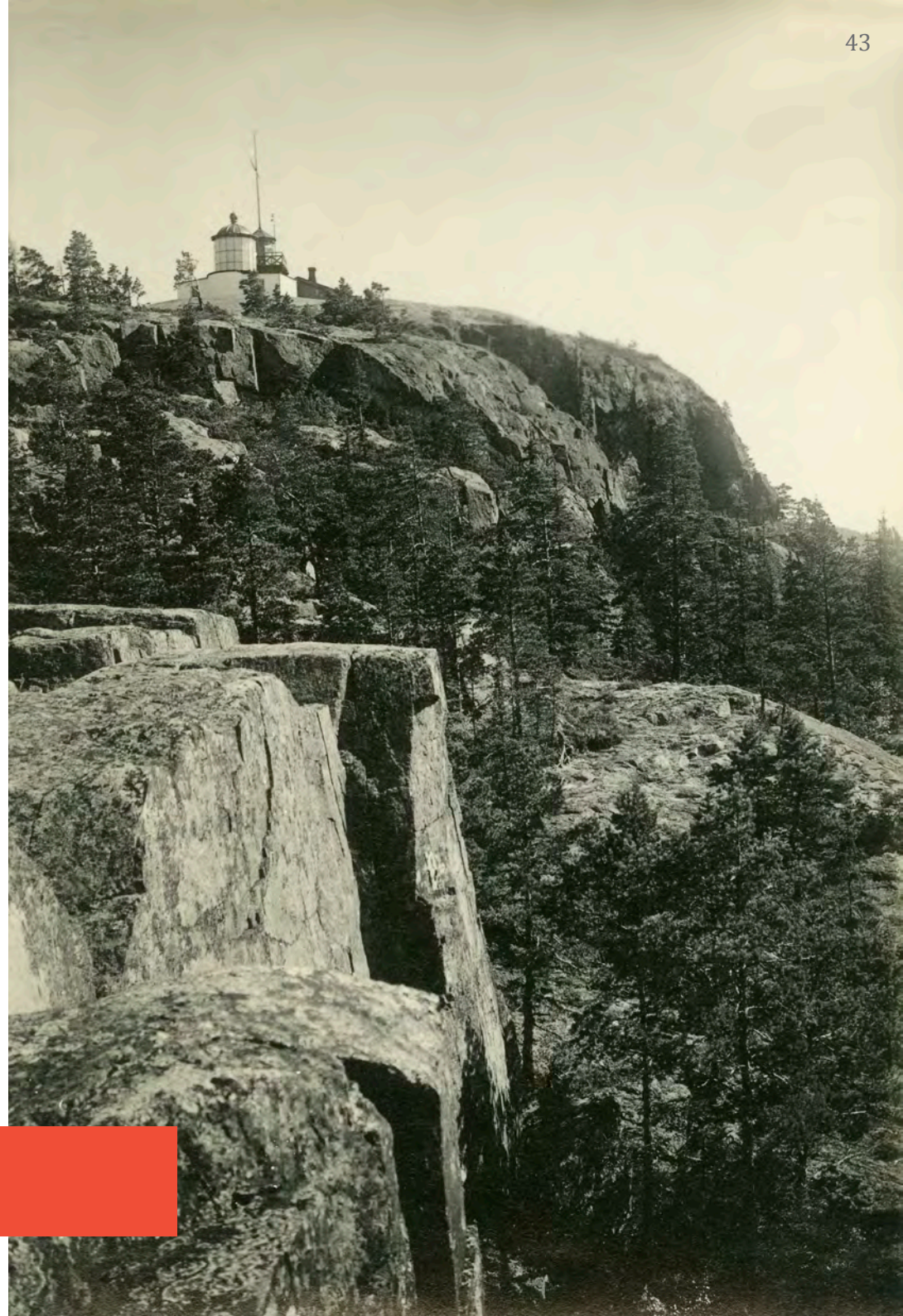
1900-luvun alkupuolella Mattila osallistui muutamalle itään suuntautuneelle kansatieteelliselle tutkimusmatkalle. Yhdellä niistä hän filmasi *Häiden vietto Karjalan runomaila* -filmin. Varsinaisen työuransa Mattila teki mainosalalla. Yhdysvalloissa asuessaan hän maalasi kookkaita tienvarsimainoksia. Suomessa Mattila työskenteli mm. WSOY:n palveluksessa.

Kiinnostus musiikkiin tuli varmaankin isän perintönä. Mattila soitti useita instrumentteja ja rakensi kymmenittäin viuluja, saaden niistä palkintojakin.

Suursaaren Ville – J. W. Mattilan elämän maisemat on avoinna Merikeskus Vellamos-
sa 14.11.2014–26.4.2015. Samanniminen teos on myynnissä museokauppa Plootussa
näyttelyn avautumisen jälkeen.

Pohjoiskorkian jylhyttä ja huipulla majakka.

Kuva: J. W. Mattila, yksityiskokoelma

T. AAPELI JAARITTELEE

PALAUTETTA MUSEOASIAKKAILTA

T. Aapeli laittaa nenälleen mustat lasit, painaa Borsalinon syvälle päähän, nostaa 30 vuotta vanhan popliinitakin kauluksen ylös ja lähtee tarkkailemaan museon asiakkaita. T. Aapeli haluaa käytännössä kokeilla *Ääneen ajattelu*-menetelmää. Siinähan museokävijöitä seuraamalla ja kuuntelemalla pyritään selvittämään, mikä näyttelyssä kiinnostaa ja miten näyttelyssä liikutaan. Halutaan kerta kaikkiaan selvittää, onko näyttelyn toteutuksessa onnistuttu vai olisiko kenties jotakin pientä parannettavaa.

T. Aapeli havaitsee liikettä kookkaan museoesineen äärellä. Itseään paljastamatta hän siirtyy lähemmäs. Kaksi kouluikäistä isänmaan toivoa on huomannut, että esineestä saa irrotetuksi osan, jota ei sitten saakaan kiinnitetyksi takaisin. Joku on varmaankin ottanut *"Älä koske"*-lapun ja käyttänyt sitä muistiinpanoihinsa, vaikkapa näynomaisesti mieleen tulleiden lottonumeroiden merkitsemiseen. Huonot liimat, toteaa T. Aapeli.

Yhtäkkiä ilmaa leikkaa vihlova, joskin jossain määrin pidätelty tuskanhuuto. T. Aapeli ei voi olla reagoimatta näin voimakkaaseen asiakkaalta tulevaan viestiin. Tapahtumapaikkaa lähestyessään T. Aapeli havaitsee mustan ja harmaan yhdistelmään pukeutuneen henkilön takertuneen ikiliikkujakopion ylös, alas ja sivulle vispaavaan vipuun. Oma väkeä, eikä sitä paitsi kyseessä ole edes aito museoesine, toteaa T. Aapeli ja jatkaa matkaa.

Tuskaisen oloinen keski-ikäinen herra tiedustelee, missä on toiletti. Kellertävät silmänvalkuaiset kertovat T. Aapelille, että nyt on tosi kyseessä. Hän joutuu luopumaan sanattoman tarkkailijan roolistaan ja opastaa herran kohti helpotusta. Eturauhasvaivoja, toteaa T. Aapeli.

Leveä rynnärintama etenee kohti kangaspuita. Ne on varta vasten asetettu kävijöiden kokeiltaviksi. T. Aapeli on mielissään. Tässä nyt testataan sitä itse tekemisen ideaa ja tuodaan esineitä kävijän ulottuville. Mahdollisuus saada

suoraa palautetta on mitä mainioin. Mutta ei. Rouvashenkilöt kääntävätkin rintamasuunnan toisaalle, kun kuulutus kertoo, että maksuton, kokeellinen, yleisöä osallistava nykytanssiesitys on alkamassa toisaalla. Kuulutus lupaa yllätyslahjan jokaiselle osallistujalle, joka pukeutuu tanssitrikoiisiin ja ottaa osaa kollektiivisesta tajunnasta kumpuavaan esitykseen. T. Aapeliä harmittaa. Matonkuteet eivät pysty haastamaan vahvasti interaktiivisella pohjalla leppävää toimintaa, hän toteaa.

Lievästi pettynyt T. Aapeli tuntee, että popliinitakin lievetä nyitään. Kääntäessään katseensa alas hän havaitsee asiakaskunnan kiitollisimmaksi mainitun ryhmän edustajan seisovan vieressään. Piltti on epäilemättä eksynyt. Kenties sen vanhemmat ovat niin uppoutuneita museon antiin, etteivät ole havainneet jälkeläisen katoamista. T. Aapeli seuraa taaperoa, joka johdattaa hänet penkin äärelle. Penkillä nukkuu lommoposkinen museovieras, jonka silmäanaluset ovat mustat. Auki hervahtaneesta kädestä on lattialle pudonnut tuttipullo

"Tuskaisen oloinen keski-ikäinen herra tiedustelee, missä on toiletti."

ja lapsille tarkoitetusta lukupisteestä lainattu satukirja. Liikaa valvomista, toteaa T. Aapeli ja herättää hellävaroin vanhemman, joka säntää pystyyn ja huutaa: "Museo tarjoaa lapselle elämyksiä". Piltti ja T. Aapeli katsovat toisiinsa. Syvä ymmärtämys kuvastuu molempien kasvoilta.

T. Aapeli jatkaa matkaa. Kookkaan lasivitriinin takaa kuuluu ääntä. Asiakas puhuu itsekseen. Mainiota. Tämähän on juuri sitä ääneen ajattelua aidoimillaan! T. Aapeli lähestyy kohdetta ja erottaa voimasanoja. Hän pysähtyy kontallaan olevan museovieraan luo, nostaa hämmästyksestä auki lokahtaneen leukansa oikean kätensä kämmenselällä takaisin paikalleen, tuijottaa hetken lasittunein silmin kaukaisuuteen ja toteaa: "Anteeksi, mutta se ei ole QR-koodi vaan tahra, maali vähän kiireessä roiskunut."

T. Aapeli

NÄYTTELYT

Vuonna 2014 Kymenlaakson museon näyttelytarjonta on monipuolista. Tule tutustumaan Aleksanteri III:een, lepakoihin ja Suursaareen!

Ivan Kramskoi:
Aleksanteri III:n
muotokuva.
1886, öljy
kankaalle.

Kuva: Venäläinen
museo, Pietari

13.2.–18.5.2014
Aleksanteri III ja Suomi
– Keisarillista kesälomaa
Venäläisen taiteen museo ja Suomen
kansallismuseo

Aleksanteri III ja Suomi -näyttely tulee Venäläisen taiteen museosta Pietarista. Näyttelyssä on esillä kuvataidetta, muun muassa Ivan Kramskoin muotokuvat Aleksanteri III:sta ja hänen puolisostaan Maria Fjodorovnasta. Mukana on myös keisarin "hovimaalariksi" kutsutun Albert Benois'n töitä. Kuvataiteen ohella näyttely esittelee keisarilliseen elämään liittyvää esineistöä, johon juhluvuottaan viettävän Langinkosken keisarillisen kalastusmajan ja Suomen kansallismuseon esineistö antaa arvokkaan lisänsä.

Korvayökkö (*Plecotus auritus*) on isokorvainen lepakkolaji, jota tavataan uhanalaisena Etelä-Suomessa.

Kuva: Joxerra Aihartza

6.6.–12.10.2014
Vampyyrin varjostamat
– lepakoiden salainen maailma
Luonnontieteellinen museo

Lepakot tulevat! Luonnontieteellisen museon näyttely on kurkistus lepakoiden maailmaan. Näihin nisäkkäisiin liittyy eri kulttuureissa erilaisia uskomuksia. Kiinassa ne ovat onnen symboleja, Japanissa taas epäonnen tuojia. Meille tuttuja ovat tarinat ahnaista verenimijöistä ja Batmanin tuntevat kaikki. Mutta millaisia lepakot oikeasti ovat?

14.11.2014–26.4.2015
Suursaaren Ville
– J. W. Mattilan elämän maisemat

Maalauksia, grafiikkaa, valokuvia, viuluja, opetustauluja – kaikkea tuota ja vähän muutakin syntyi suursaarelaissyntyisen J. W. Mattilan taitavissa käsissä. Näyttely esittelee monitaiturin elämää ja luomuksia unohtamatta kaiken takana ollutta Suursaartakaan.

J. W. Mattilan varhainen työ Suursaaren rannasta. 1901, öljy.

Kuva: Tiina Leinonen, Kymenlaakson museo

POIMINTOJA MERIKESKUS VELLAMON TAPAHTUMISTA 2014

Vartissa pintaa syvemmälle

Aleksanteri III ja Suomi -näyttelyssä

Näyttely *Aleksanteri III ja Suomi*
– *Keisarillista kesälomaa* tulee tutuksi vartin mittaisilla teemaopastuksilla, joita järjestetään 19.2.–14.5. aina keskiviikkoisin klo 12. Opastuksilla perehdytään näyttelyn sisältöön vaihtuvin teemoin. Pääsymaksun hinnalla.

Venehalli soi!

Keskiviikkona 19.3., 16.4. ja 14.5. klo 18 Kevään aikana Venehallissa järjestetään konserttien kimara. Konsertteihin on vapaa pääsy.

Tietoherkku-sarjassa:

Jorma ja Päivi Tuomi-Nikula: Virallinen ja epävirallinen Aleksanteri III

Keskiviikko 23.4. klo 17
Merikeskus Vellamon auditorio

Aleksanteri III teki Suomeen kymmenen virallista vierailua ja 21 lomamatkaa. Viralliset ja epäviralliset käynnit erosivat toisistaan kuin yö ja päivä. Virallista Aleksanteria suojelivat tuhannet sotilaat ja sadat poliisit, kun taas lomaileva keisari kulki Suomen saaristossa kuin kuka tahansa varakas matkailija. Ei ole vaikea arvata, kumpi vierailutapa miellytti keisaria enemmän.

Kesäopastukset 15.6. alkaen

Tulossa syksyllä:

Vampyyrien varjostamat -näyttelyn innoittamana Kotkan Nuorisoteatteri esittää *Pikku Vampyyri* -näytelmää Vellamon auditoriossa.

Kansainvälinen museopäivä 18.5.2014

– *vapaa pääsy Vellamon museoihin*

Aleksanteri III ja
Maria Fjodorovna.

Kuva: Zezenberg & Co, Pietari,
Museovirasto

Lisää tapahtumia ja lisätietoja, katso www.merikeskusvellamo.fi

TAAPELI

YHTEYSTIEDOT

KYMENLAAKSON MUSEO
Merikeskus Vellamo
Tornatorintie 99 B
48100 Kotka

museo@kotka.fi
etunimi.sukunimi@kotka.fi

www.kotka.fi/kymenlaaksonmuseo
www.merikeskusvellamo.fi

MERIKESKUS VELLAMO
Avoinna:
ti, to-su 11-18, ke 11-20
ma suljettu